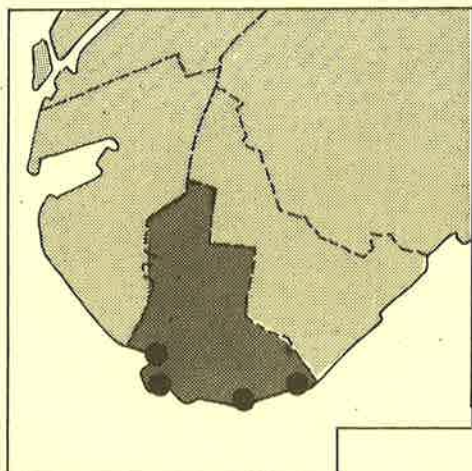
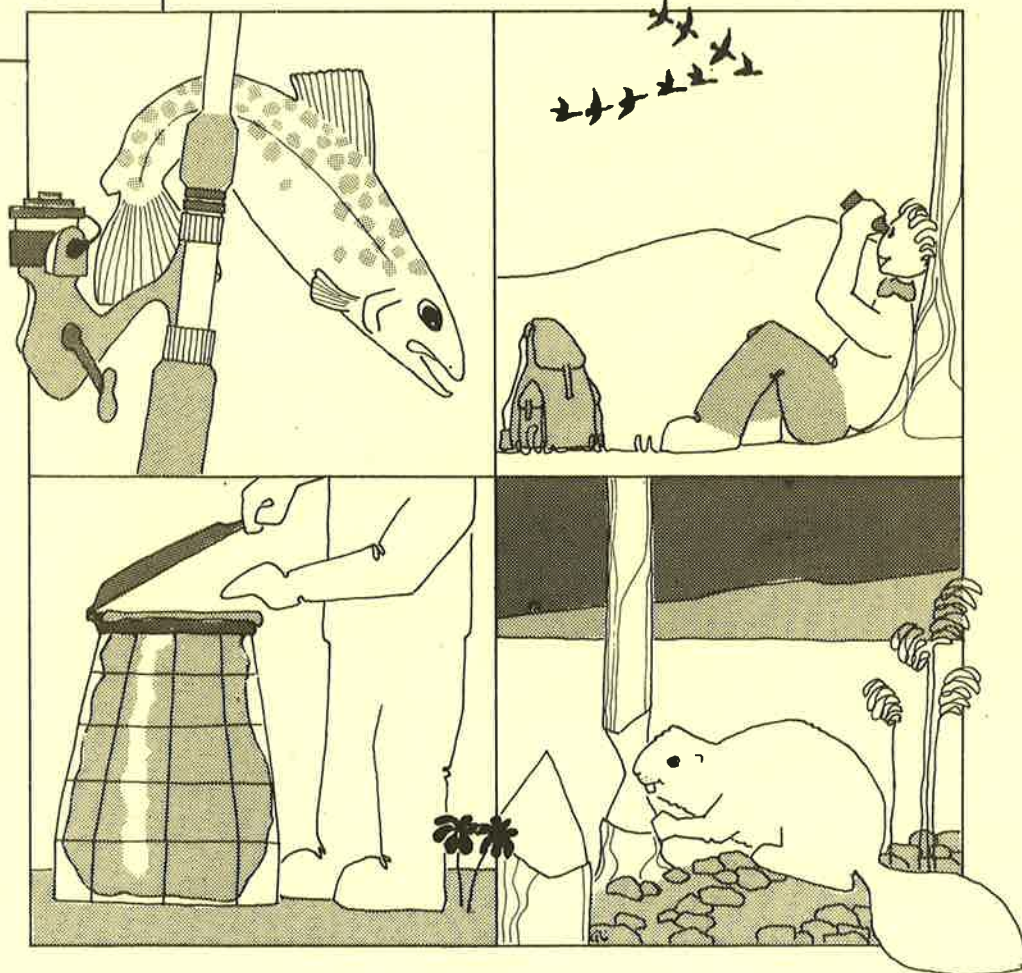

FYLKESMANNEN I VEST-AGDER
MILJØVERNANDELINGEN

FAGSEMINAR
21. - 22. FEBRUAR 1990:
VILLREIN, FRILUFTSLIV
OG MOTORFERDSEL
I HEIOMRÅDET SETESDAL-RYFYLKE

MILJØVERNADMINISTRASJONEN I VEST-AGDER

MILJØVERNAVDELINGEN ER EN DEL AV FYLKESMANNENS ADMINISTRASJON. AVDELINGEN ER FAGLIG OG BUDSJETTMESSIG UNDERLAGT MILJØVERNDEPARTEMENTET, OG HAR NÆR FAGLIG KONTAKT MED STATENS FORURENSNINGSTILSYN OG DIREKTORATET FOR NATURFORVALTNING.

AVDELINGEN HAR SOM FYLKESMANNENS FAGAVDELING, FORVALTNINGS- OG VEILEDNINGSOPPGAVER INNEN:

- VANN, AVLØP OG AVFALLSBEHANDLING
- FRILUFTSLIV OG NATURVERN
- VILTFORVALTNING
- FORVALTNING AV LAKS, SJØAURE OG INNLANDSFISK
- VASSDRAGSFORVALTNING

RESULTATENE AV EN DEL AV AVDELINGENS VIRKSOMHET TRYKES BL.A. I DENNE RAPPORTSERIEN. I TILLEGG VIL RESULTATENE AV ENKELTE KONSULENTTJENESTER SOM ER UTFØRT FOR AVDELINGEN BLI PRESENTERT I SERIEN. OPPLAGET ER BEGRENSET. RAPPORTENS FORM OG INNHOLD ER BESTEMT AV HURTIG PRESENTASJON AV RESULTATER. DET ER TILLATT OG ØNSKELIG AT DATA OG VURDERINGER I RAPPORTEN GJENGIS OG BENYTTES AV ANDRE, SÅ FREMT KILDENE OPPGIS.

MILJØVERNAVDELINGEN HAR KONTORTILHOLD I HOLBERGSGT. 54
(POSTADRESSE TINGHUSET) 4600 KRISTIANSAND.

FORORD

Villreinstamma i heiområdet Setesdal-Ryfylke er trua. Dei omfattande reduksjonane i naturkvalitetar i området, har samstundes forringa området sin verdi til jakt, fiske og friluftsliv.

I arbeidet med forvaltning av villreinstamma støytar vi på konflikhtar. Fotturistar som forstyrrar villreinen i ein viktig trekkveg for villrein er eit døme på ein slik konflikt. Vi ønskjer at både reinen og fotturisten skal ha glede av heiene i framtida, og ser ein trong til å sjå nærare på ulike konflikhtar og setje dei inn i ein heilskapeleg samanheng.

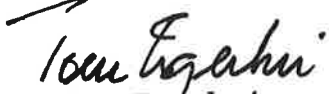
Vi meiner at forslag til konfliktløysingar og tiltak som t.d. vassdragskalking, bør innarbeidast i planar for bruk av Setesdal-Ryfylkeheiene. Vi ønskjer å medverke til at arealplanlegging i fylka og kommunane blir samordna og sett i samanheng med dei viktige verdiane som villreinen og eit større samanhengande naturområde representerer.

Eit seminar om villrein, friluftsliv og motorferdsle med deltakarar frå ulike fag- og interessegrupper, var meint å skape diskusjon og gje idear om sentrale tema i arbeidet med forvaltning av heiene. Diskusjonane og ideane kom. Vi takkar innleiarar og deltakarar for aktiv deltakelse og vil streve etter å ta inn dei gode innspel i det vidare arbeidet. Vi ønskjer samstundes å føre vidare arbeid på tvers av tradisjonelle skilje. Vi håpar denne rapporten kan vere til hjelp i dette.

Seminaret blei arrangert i regi av eit fagleg samansett Samordningsutval for vern og forvaltning av Setesdal-Ryfylkeheiene. I utvalet sit ein representant frå kvar av miljøvernavingane og fylkeskommunane i Agder-fylka og Rogaland samt ein felles representant for fylkeslandbrukskontora i dei tre fylka.

Seminarrapporten dekker dei fleste foredraga og ordskifta under seminaret. I tillegg kjem noen relevante artiklar. Innleiarane er ansvarleg for eige innlegg. Audun Steinnes og Sigurd A. Svalestad har referert ordskifta. Kari Frydenlund har skrive delar av rapporten. Redaktør har vore Bjørn Vikøyr.

Kristiansand, 27. desember 1990

Tom Egerhei
fylkesmiljøvernssjef

Arild Svvertsen
naturforvalter

Bjørn Vikøyr
1. konsulent

I N N H A L D

1. Forvaltning av Se-Ry-heiene, Miljøvernadv. i Vest-Agder.

Del 1: VILLREINFORVALTNING

2. Livsvilkår for villreinen i Se-Ry, viltforvalter Helge Lyngstad, Miljøvernadv. i Aust-Agder.
3. Forslag til avskytingsplan for Se-Ry 1990, konsulent Kurt Jerstad Miljøvernadv. i Vest-Agder.
4. Forslag til organisering av vektbasert avskyting på villreinen i Njardarheim, viltforvalter Per Espen Fjeld, Miljøvernadv. i Vest-Agder.
5. Ordskifte seminarets del 1: Villreinforvaltning

Del 2: KONKURERANDE AREALBRUK

6. Norsk sti- og løypeplan - intensjoner og omfang, tiltak i Se-Ry-heiene, konsulent Jan-Petter Huberth Hansen, Direktoratet for naturforvaltning.
7. Friluftsliv i Se-Ry, Leif Solheim, Stavanger turistforening.
8. Ordskifte etter Solheims innlegg om friluftsliv.
9. Jakt og fiske i Se-Ry-heiene - hovedvekt på statens eiendom i Njardarheim, skogforvalter Carl Erik Kilander, Statens skoger, Sørøstl. forvalt.
10. Motorisert ferdsel i Se-Ry-heiene, naturvern- og friluftskons. Sigurd A. Svalestad, Miljøv. adv. i A-Agder.
11. Debatt etter Svalestad sitt innlegg om motorferdsel.
12. Ordskifte ved slutten av første dag (villreinforvaltning/konkurrerende arealbruk).

Del 3: KONFLIKTLØYSING

13. Forholdet villrein - motorisert ferdsel, viltforvalter Helge Lyngstad, Miljøvernadv. i Aust-Agder.
14. Erfaringer med forvaltningen av Hardangervidda nasjonalpark, konsulent Stein Byrkjeland, Statens skoger, Vestl. forvaltn.
15. Konfliktløysing - avsluttende ordskifte

RELEVANTE ARTIKLAR

16. Forv. plan for Rondane: Sårbar natur-strengere vern, rådgjevar Dagfinn Claudius, Miljøv. adv. Oppl. (Jakt og fiske nr. 12/89)
17. Nasjonalparkene og reiselivet, rådgjevar Dagfinn Claudius, Miljøvernadv. i Oppland (Naturforvaltning nr. 4/89).

VEDLEGG

18. Seminarprogram, slik det blei gjennomført
19. Adresseliste for rapporten (deltakarar og andre)

Forvaltning av Setesdal-Ryfylkeheiene

Utfordring

Heiområdet har vært utsatt for store inngrep i form av vannkraftutbygging, veganlegg og hytte-/turistutbygging i randområdene. De siste 30 år er områder med villmarkskarakter (mer enn 5 km til nærmeste tekniske inngrep) redusert fra 3.000 til 750 km².

Heiområdet har stor verdi som fjernfriluftsområde for rundt 500.000 mennesker. Det er leveområde for den sørligste villreinstammen i Europa og viktig beiteområde for sau fra Agder og Rogaland.

Produksjonsgrunnlaget for viltet er svekket på grunn av inngrep. Villreinstammen har fått redusert sine leveområder og er i dårlig kondisjon. Sur nedbør truer fiskestammene. Nye inngrep i form av vannkraftprosjekter og gassrørledninger er aktuelle.

Det er et nasjonalt ansvar å verne om gjenværende områder for kommende generasjoner. Utfordringen er å etablere en helhetlig forvaltning som ivaretar området flersidige funksjon på en aktiv måte.

Hovedmål

Heiområdets sammenheng, naturkvaliteter og landskapskarakter skal være sikret og dagens artsmangfold opprettholdt.

Områdets produksjonspotensiale skal utnyttes gjennom flerbruk, der de dominerende brukerinteressene fiske, friluftsliv og husdyrbeiting skal sikres.

Delmål

1. I kjerneområdet skal det være etablert verneområder som sikrer dagens variasjon i landskap, vegetasjon og dyreliv.

2. De arealmessige forutsetningene for å utøve friluftsliv skal være bevart. Heiområdet skal være bedre tilrettelagt for et variert friluftsliv der konflikter med sårbare områder og arter er unngått.
3. Reguleringsmagasinene i Sira, Kvina og Mandalsvassdraget skal ha fiskesamfunn som utnytter produksjonsgrunnlaget.
4. Livskraftige, stedeodne aurebestander i Taumevassdraget.
5. Villreinstammen i området skal ha en størrelse og sammensetning som samsvarer med beitegrunnlaget og gir maks. høstbar produksjon (jfr. de faglige vurderinger i avskytingsplanen for 1989).

Villrein på trekk mot kalvingsplassene i april - mai.

Foto: Erling Næss

Strategier

Medvirkning i planprosessen etter plan- og bygningsloven

Ved sikring av randområdene er det vesentlig å komme med innspill til kommunenes planer så tidlig som mulig. Fylkesmannen har innsigel-

sesrett på planer som ikke ivaretar regionale og nasjonale interesser. Randområdenes betydning for det planlagte landskapsvernområdet gjør dette til en aktuell strategi hvor enighet ikke oppnås.

Informasjon

Informasjon som et holdningsskapende virkemiddel overfor heiområdets ulike brukergrupper vil kunne bidra til å redusere konflikter mellom disse (eks. beite og jakt) samt redusere unødig slitasje på området og dyrelivet (eks. snøscooter - reinsdyr).

For å få gjennomslag for forvaltningsforslag er informasjon den viktigste strategien. Denne må rettes mot villreinnemnda, grunneierne v/ villreinutvalgene og de ulike brukergruppene (jakt, fiske, friluftsliv og beite). Samarbeidet med Statens Skoger er sentralt i denne sammenheng, da de er største grunneier. Vi ønsker også å kunne presentere en faglig begrunnet avskytingsplan på årsmøtet til villreinnemnda. Det viktigste virkemidlet for å nå hovedmålet er sikring av arealer. I tillegg til sikringen av kjerneområdet som et landskapsvernområde, er det like viktig å sikre randområdene. Disse områdene er av stor betydning for viltet, særlig vinterstid. Randområdene er også innfallsporten til kjerneområdene og en kanalisering av friluftslivet er derfor viktig, både for å tilrettelegge for bruk og forhindre konflikter med dyrelivet.

Samarbeid med andre etater

Det er vesentlig at ulike forvaltningsorganer jobber parallelt og mot de samme målene. Et godt samarbeid mellom disse er av avgjørende betydning for resultatet. De viktigste samarbeidspartnerne er DN, fylkeskommunen, andre fylker, kommunene og Statens Skoger. Samarbeid med brukergrupper/grunneiere er også viktig, men er i dag vanskelig pga. lite organisert samarbeid innad i disse gruppene. Det blir derfor nødvendig å arbeide for at det opprettes flere formelle samarbeidsorganer for disse, eks. grunneierlag og villreinutvalg.

Organisering av miljøvern avdelingen

Arbeidet vil i avdelingen bli lagt opp med flere ulike delprosjekter knyttet til de ulike delmålene. Prosjektgrupper med deltakere fra samarbeidspartnerne arbeider med de ulike delprosjektene i henhold til handlingsprogrammet. Arbeidet i miljøvern avdelingen ledes og koordineres av egen prosjektleder.

Bruk av EDB

EDB og informasjon blir to strategier som er nært knyttet sammen. Størst anvendelse får EDB ved kartframstilling av kunnskap om området, eks. villreinens bruk av området til ulike årstider. Konflikter mellom forskjellige interesser samt planer kan framstilles visuelt ved bruk av EDB.

Miljøvernavdelingens virkemidler

Bruk av naturvernloven og viltloven

Opprettelse av verneområder kan skje etter naturvernloven og viltloven.

Sekretariat for utarbeiding av verneplanforslag er lagt til miljøvern-avdelingen i Vest-Agder. Utarbeidelse av dette forslaget gjøres i nær kontakt med berørte parter, og en arbeidsgruppe - samordningsutvalget for verneplanarbeidet i Setesdal-Ryfylkeheiene - er opprettet. Lokal og sentral høring vil bli gjennomført som del av dette arbeidet.

Økonomiske virkemidler

Økonomi som virkemiddel er aktuelt i forbindelse med kalking av vassdrag samt som pålegg til regulanter i forbindelse med konsesjonsvilkårene.

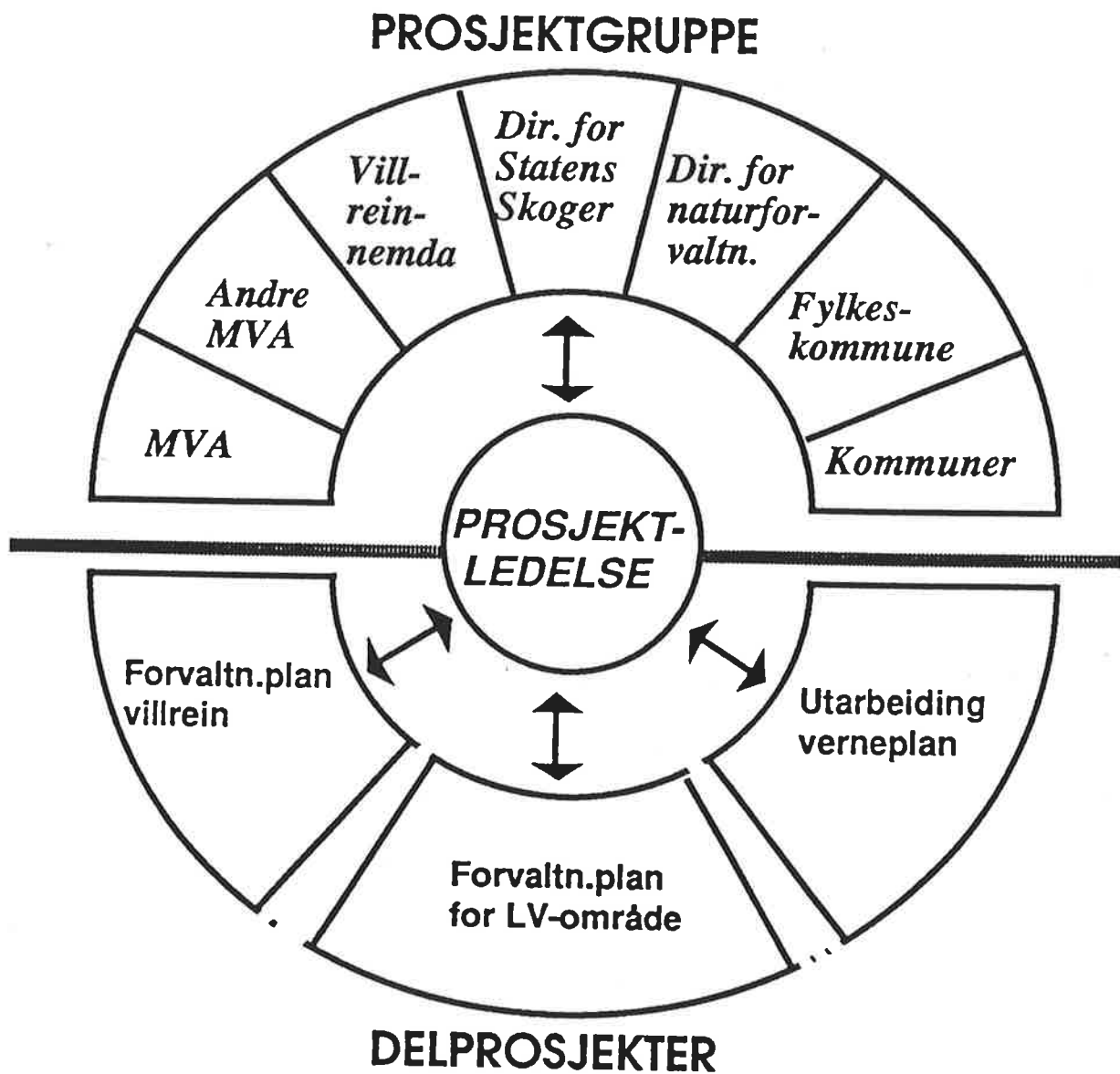
Faglig oppdatering

Det er viktig til enhver tid å være faglig ajour med det som skjer i forskningsmiljøene, både for å kunne forvalte området på best mulig måte og for å kunne være mest mulig effektiv i rollen som pådriver overfor forskningsmiljøene.

Handlingsprogram

Innsatsområde: FORVALTNING AV SETESDAL-RYFYLKEHEIENE							
Del-mål	Hovedaktiviteter	1990	1991	1992	1993	1994	Hovedansv:
1	<ul style="list-style-type: none"> - Utkast til verneplan - Lokal høring - Sentral høring, kgl. res - Melding til grunneiere - Merking av grenser 	██████████	██████████	██████████		██████████	MVA MVA DN/Md MVA MVA
2	<ul style="list-style-type: none"> - Forv.plan for SRH LV-område sammenstilles - Informasjon og veiledning overfor grunneiere og andre brukere - Info.senter; etablering og drift - Tilrettelegge for ulike typer friluftsliv - Digitalisering av sårbare områder - Planlegge og etablere et forvaltningsopplegg 	██████████	██████████	██████████	██████████	██████████	MVA/Komm. MVA/Komm. MVA/Komm. KOT/STF MVA MVA/DSS
3	<ul style="list-style-type: none"> - Bestandsundersøkelser - Justering av utsetningspålegg - Forvaltningsplan 	██████████	██████████	██████████	██████████	██████████	MVA MVA MVA
4	<ul style="list-style-type: none"> - Bestandsundersøkelser - Kalking 	██████████	██████████	██████████			MVA MVA
5	<ul style="list-style-type: none"> - Reg. trekkmonster og arealbruk for villrein - Utarbeide modell for vektavskyting i Njardarheim - Arbeide for opprettelse av villreinutvalg - Digital kartfremstilling/Forvaltningsplan villrein 	██████████	██████████	██████████		██████████	DN/NINA MVA MVA/Villr.n MVA

Organisering

Del 1

VILLREIN-
FORVALTNING

LIVSVILKÅR FOR VILLREINEN I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE.

Dårlige livsvilkår i Setesdal-Ryfylkeområdet.
Dette skyldes mye:

1. Klimaforholdene: Atlantisk klima, mye snø, regn og ising vinterstid. Tynne løsavleiringer i vest, mer innlandsklima i øst og dypere jordsmonn. Lav er viktige vinterbeiter - mest i østre deler. Mye nedbeitet. Generelt lite vinterbeiter, men relativt gode sommerbeiter.
  2. Mange naturinngrep:
    - Røldal-Suldal utbyggingen
    - Tokke (kjela) - " -
    - Øvre Otra - " -
    - Ulla-Førre - " -
    - Sira-Kvina - " -
- Sommerbeitearealer er blitt neddemt.
Trekkeveier er stengt.
3. Turistutbygging, stadig nye utbygginger i randområdene.
  4. Veier, deler opp området, gir økt ferdsel.
  5. Friluftslivet, turisthytter - turistløyper.
  6. Motorisert ferdsel.

Reinen må ha mat - ro - trekkmuligheter - kalvingsplasser.
Reinen lever nomadisk, trekkmulighetene er helt livsnødvendig i slike marginale leveområder som reinen har.

Energibudsjettet - Må kunne finne mat hele året med lite energiforbruk. Forstyrrelser skaper uro og flukt. Økt energiforbruk må kompenseres med mer mat eller økt feltforbrenning. Sommerstid - svært viktig med ro slik at dyra får bygd opp opplagsnæring. Ettervinteren og våren - kritisk periode, da små reserver igjen.

Reinens bruk av arealene før og nå.
Setesdal - Austhei hadde tamrein til slutten av 1970 tallet. Da var Setesdal-Ryfylke egen stamme og trakk nord-sør i hele området. Setesdal - Austheistammen og Setesdal - Ryfylkestammen har blandet seg i nord og opptrer som en stamme. På slutten av 1970 tallet og på 1980 tallet var det store utbygginger, Øvre Otra og Ulla - Førre. Dette førte til bl.a. stenging av det viktige trekket sørover ved Blåsjø. Der ser vi nå et visst trekk igjen. Dette begynner å ta seg opp.

NORD.

Høstområdene er i nord og øst ved Hovden. Der er det spesielt viktige trekkområder mellom Hovden og Haukeligrend (fra Hovden Hyttegrend til Sigurdsbu i Vinje).

På seinhøsten trekker dyra fra Hovden og nordvestover, inn i sentrale områder og nordover mot Haukeli. De siste åra har en stor del av stammen nyttet søndre deler av Hardangervidda til vinterbeiteområde. Ellers også noe i liene i Suldal-Røldal - Vinje og Bykle.

På ettervinteren og våren går trekket sør-øst til kalvingsplasser i Bykle. Hele området fra Skyvatn og sør til Botsvatn i Bykle nyttes til kalving. Områdene ved Hovden, Enden, Bygdeheia og mellom Urar, Blåsjø og Botsvatn er viktige.

Etter kalving inn i de sentrale områder mellom Bykle og Suldal. På seinsommeren og høsten igjen mot Hovdentraktene. Bukkene blir delvis igjen i vinterområdene lenger ut på våren og trekker på sommeren til de sentrale områder mellom Bykle og Suldal og delvis langt vest i Suldal (høye fjell). På seinsommeren og tidlig høst trekker bukkene østover mot Hovden.

SØR.

For den sørlige stammen er Rjuven helt nødvendig og sentral. Kalvingsområdene har vært mye mellom Ljosådalen og Botsvatn i Bykle. De siste åra har de også kalvet lenger sør i området ved Botsvatn i Valle og Nutevatn.

Endel av den sørlige stammen har også trukket nordover via Steinsbuskardet mot kalvingsområdene i Bykle. Der har dyra vært hele sommeren og kommet sørover igjen sent på høsten.

Ellers bruker sørstammen mye Rjuven på sommerstid. En del trekker også over Storsteindalen og vestover mot Hjelmeland. Dette gjelder i større grad bukker enn fostringsflokker.

Områdene i vest er mest bukkeområder. På høsten trekker sørstammen videre sørover, krysser Brokke - Suleskardveien mellom Myklevatn og Roskreppfjorden. Vinterbeiteområdene er sør i Valle, Bygland, Åseral, Hægebostad, Kvinesdal og Sirdal. Fra dette området trekker simlene nordover igjen i april - mai, til kalvingsplassene i Valle og delvis i Bykle. Endel bukker står igjen langt sør utover på sommeren, men trekker seinsommer og høsten videre nordover mot Rjuven og delvis videre nord til Bykle og Hovden via Steinsbuskardet.

Utsatte områder	I dag	I framtida
1. Hovden Haukeligrend	X	
2. Sørums Blåsjø (Storstein-Gyvatn-Steinsbuskardet)	X	
3. Blåsjø - Urar		X
4. Roskrepp - Myklevatn		X

Kritisk periode:

1. Hovden - Haukeligrend; Vår, seinsommer og høst.
2. Storstein - Gyvatn: Vår, sommer, sein høst.
3. Blåsjø - Urar: Vår, sommer, høst.
4. Roskrepp - Myklevatn: Vår, seinsommer, høst.

Arealbruken skifter. Reinen driver delvis vekselbruk. Kalvingsplasser endres noe, selv om de vanligvis er stabile når det ikke er spesielle inngrep der..

STRATEGI OG TILTAK.

Strategi for videre arbeid:

Informasjon - samarbeid - forhandlinger.

TILTAK:

1. Hovden:

- Stopp utbygging mellom Hovden Hyttegrend og Sigurdsbu i Vinje. Mulige innsigelser.
- Kanaliser ferdselen.
- Lage løypeplan (sommer og vinter).

2. Storstein - Gyvatn:

- Begrens trafikken i deler av året.
- Stenge hytta ved Storsteinen fra påske til 1/6, min. i 5 år som en prøveperiode.

3. Blåsjø - Urar:

- Ikke videre utbygging av Urar.

4. Roskrepp - Myklevatn:

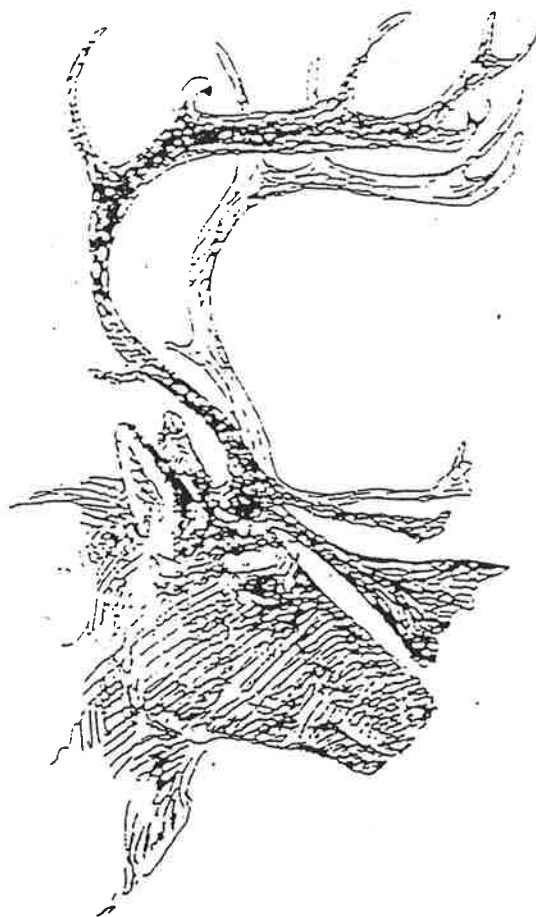
- Sikre trekkveiene.
- Ikke nye turistløyper.
- Parkeringsforbud på deler av strekningen.
- Campingforbud - " -
- Jaktfforbud, 1 km på hver side av veien.
- Ikke brøyting før 1/6.
- Opprette oppsyn.

FORSLAG TIL AVSKYTINGSPLAN
FOR

SETESDAL - RYFYLKE

1990

Miljøvernavdelingen i Vest-Agder
Kurt Jerstad og Per Espen Fjeld

AVSKYTINGSPLAN FOR 1990 FOR SETESDAL-RYFYLKE VILLREINOMRÅDE OG NORDOMRÅDET AV SETESDAL AUSTHEI VILLREINOMRÅDE.

Tidligere målsettinger

På bakgrunn av tidligere beregninger av vinterbeite i Setesdal-Ryfylke utført av E.Gaare ble det på årsmøtet 1988 vedtatt følgende målsettinger for 3-års perioden 1988-1990:

- Vinterstammen på ca. 2700 dyr i nordområdene bør reduseres til 1800 dyr i løpet av tre år.
- I sørområdet av Setesdal-Ryfylke villreinområde ønsker vi å balansere bestanden på 600-700 vinterdyr. (I 1989 ble dette hevet til 1000-1200 vinterdyr.)
- Storbukkandelen i nordområdene bør heves fra 8.5% til minst 10% i 1991.

I sørområdet av S-R regner vi med at målsettingen med minst 10% eldre bukk vil bli innfridd i 1988.

Tidligere var det vedtatt at på grunn av stengte trekkveier ved Blåsjo skulle bestanden i sør forvaltes som en egen stamme.

Endring av forutsetningene

1. Fordi Setesdal-Ryfylke er så sterkt påvirket av kystklima er det det villreinområdet i Norge som har minst forekomst av lav i vinterbeiteområdene. Etter undersøkelser over mange år har Terje Skogland nå vist at i dette området er lavmodellen som ble benyttet av Gaare i 1970 for å fastsette kapasiteten på vinterbeite ikke brukbar. Det er rett og slett så lite lav tilgjengelig for reinen at den må beite på andre planter. Dette gjelder spesielt i milde vintre med mye ising. Skogland har vist at i perioden fra 1970 har ikke kondisjonen til dyrene forandret seg selv om vinterbestanden har variert mellom 1400 og 4000 dyr. Dette viser at en videre reduksjon av stammen ikke har en produksjonsfremmende effekt.
2. Det er svært liten dødelighet på de voksne dyrene selv i vintre med mye snø og ising. Disse vanskelige vintrene får først og fremst effekt på kalvenes evne til å overleve. Skogland sine tellinger viser at vinteren 1988-89 omkom ca. 60% av kalvene i løpet av vinteren. I tillegg til øket kalvedødelighet gjennom vinteren fører også vanskelige vintre til at simlene har større problemer med å få fram kalv neste vår.

3. Flere simler er merket med radiosender som kan peiles via satelitt. Disse peilingene har vist at dyrene regelmessig vandrer mellom nordområdet og sørområdet av S-R. Det er også observert flere flokker som har trukket forbi de trange passasjene ved Blåsjø. Dette viser at det ikke er nødvendig å forvalte reinen i sørområdet som en egen stamme.

Endrede målsettinger fra arbeidsutvalgets møte på Vågslid 1.-2. desember 1989.

- På grunnlag av peileresultatene fra de radiomerkede simlene og observasjoner av trekkende dyr ble det bestemt at begge nordområdene og sørområdet av Setesdal-Ryfylke skal forvaltes som en stamme.
- Villreinstammen i dette området balanseres på 3000 vinterdyr. Dette anses å være et passende antall dyr med tanke på å unngå problemer i forhold til reinen på Hardangervidda.
- Storbukkandelen økes til 15%.

UTVIKLING I 1989

Generelt

For første gang på flere år ble det i 1989 felt flere dyr enn vi hadde forventet ved utarbeidelse av avskytingsplanen. Ut fra tidligere målsettinger var dette meget bra. Etter at Skogland har slått fast at det ikke er mengden av reinlav som er begrensende har vi kanskje redusert stammen mer enn vi nå ønsker.

Tellingene fra fly i juni viste at den milde vinteren med mye snø og ising hadde ført til svært stor kalvedødelighet i løpet av vinteren.

Tellinger

Kalvetellinger

Kalvetelling ble utført fra helikopter i nordområdene og i sørområdet av Setesdal-Ryfylke 3. juli. Forholdene var svært gode, og det ble funnet 22 fostringsflokker og 6 bukkeflokker. Totalt ble det opptalt 3133 simle/ungdyr og kalv. I nordområdet av Setesdal-Ryfylke ble det funnet 2432 dyr mens det i sørområdet ble funnet 701 dyr. I nordområdet av Setesdal Austhei ble det kun funnet spor etter 6-7 bukker. Det ble ved tellingene i 1989 funnet ca.1000 dyr mer enn ved tilsvarende telling i 1988.

Fra bildene ble det funnet 31 kalv pr. 100 simler eldre enn ett år (36 kalv/100 simler eldre enn to år).

Det var bare 13 åringer pr. 100 simler eldre enn to år. Dette viser at det har vært stort frafall av kalv gjennom vinteren.

StrukturteLLinger

Det ble utført strukturteLLinger i nord- og sørområdet av Setesdal-Ryfylke som omfattet hhv. 638 og 350 dyr. Tabell 1 viser disse dyrenes fordeling på alder og kjønn. For nordområdet viser tallene at fredningen av storbukk har ført til en betydelig økning av storbukkandelen fra 1988 til 1989. For sørområdet er tallene litt vanskeligere å tolke. Totalt utgjør bukkeandelen her 55% og dette er betydelig mer enn det som forekommer i naturlige bestander. Skoglands teLLinger i juni viste også at andelen av åringer i bestanden var svært lav. 11% ettårige bukker er den høyeste andelen som Skogland har funnet i norske villreinstammer. Dette viser at 17% ettårig bukk som ble funnet under strukturteLLingen ikke kan være representativt for bestanden. Sannsynligvis skyldes dette at det ikke er representative flokker som har blitt strukturteLLt. Vi velger imidlertid å tolke storbukkandelen på 16% som et tegn på at storbukkandelen øker også i sørområdet.

Villreinjakta 1989

I Setesdal-Ryfylke ble det i 1989 gitt 1794 fellingstillatelser og det ble felt 997 dyr. Dette gir en fellingsprosent på 56. I nordområdet av Setesdal Austhei ble det gitt 598 fellingstillatelser og det ble felt 208 dyr. Dette gir en fellingsprosent på 35. Totalt ble det i begge nordområdene og sørområdet av S-R tildelt 2392 dyr og det ble felt 1205 dyr. Dette gir en fellingsprosent på 50.

Fellingsprosenten var i 1989 betydelig lavere for S-A nord enn foregående år mens det i S-R ble oppnådd rimelig god fellingsprosent i det meste av området. Tabell 2 og 3.

DISKUSJON AV TILTAK FOR Å OPPNÅ MÅLSETTINGENE

Balansering av bestanden på 3000 vinterdyr

Fellingskvotene for 1989 ble i nordområdene fastsatt for å redusere bestanden med 300 vinterdyr. I S-R sør ble kvotene fastsatt for å øke bestanden noe. Ut fra de nye forutsetningene bør kvotene for 1990 settes slik at man oppnår en stabilisering av bestanden på dagens nivå. Derfor må kvotene for 1990 settes betydelig lavere enn i 1989. Det er imidlertid sterkt ønskelig at den enkelte grunneier ikke opplever alt for store endringer i sine kvoter fra år til år. Derfor er det svært nærliggende å endre minstearealene for alle soner i nordområdene til det som i 1988 ble foreslått i avskytingsplanen (5 km² i sone 1, 3 km² i sone 2, og 1.7 km² i sone 3 pluss S-A nord). Dette vil redusere kvoten med 452 dyr og noe særlig større endring enn dette fra ett år til det neste tror vi ikke er ønskelig i nordområdene. Med utgangspunkt i problematikken om frikortandelen kan det likevel være aktuelt med en ytterligere reduksjon av kvotene i sone 1 (Se avsnittet om storbukkandelen i bestanden).

For sørområdet av S-R er det et aktuelt alternativ å beholde kvotene uendret fra i fjor. Et annet alternativ er å øke minstearealet i sone 4 fra 5 km² til 6 km², og fra 3.8 km² til 4.5 km² i sone 5. Dersom vi skal velge dette siste alternativet mener vi at minstearealet i sone 6 også må økes fra 7 km² til 10 km². Det kan nemlig ikke forsvares at sone 4 som er et sentralt område for reinen skal ha nesten samme minsteareal som sone 6. Sone 6 er for en stor del et randområde som har store problemer med rekruttering av dyr. Når vi i tillegg vet at det er organisasjonsproblemer på valdnivå som førte til at minstearealet for 1989 ble satt så lavt som 7 km² i sone 6 vil vi igjen foreslå 10 km² som minsteareal for denne sonen på faglig grunnlag. Dersom dette siste alternativet blir valgt vil det bli en reduksjon av kvotene i S-R sør på 85 dyr fra 1989 til 1990.

Endring i forholdet simlekort/kalvekort i sentrale områder

De siste årene har vi vært i den situasjon at vi har ønsket å redusere bestanden. Derfor har vi felt en stor del av dyrene som simler for å redusere reproduksjonen og øke storbukkandelen. I dagens situasjon ønsker vi å balansere bestanden, men fremdeles ønsker vi en økning av storbukkandelen. Vi mener at dette helt klart må føre til at vi feller flere kalver og færre produksjonssimler i de sentrale områdene. Den store kälvedødeligheten vi ofte har i S-R om vinteren støtter også tanken om at vi bør skyte flere kalver. Dersom vi kan få jegerne til å skyte små kalver vil svært mange av de felte kalvene være ren netto da de ellers ville omkommet om vinteren. Derfor vil vi foreslå at simleandelen i kvotene reduseres til fordel for kalv i sonene 2, 3, 4, og 5 i S-R og hele S-A nord.

Øking av storbukkandelen

Strukturteilingene i høst viste at fredningen av storbukk i nordområdene har hatt en fin virkning på storbukkandelen i bestanden (Tabell 1). Siden det ble foreslått i arbeidsutvalget at målet for storbukkandelen skal være 15% mener vi at det er fornuftig å fortsette med fredning av storbukk også i 1990 for nordområdene unntatt i sone 1. Denne sonen er et så klart bukkeområde at vi ikke kan forsvare å utelate frie kort ved tildeling. Det eneste alternativet til å tildele en del frie kort som vi kan akseptere er en totalfredning i hele sonen. Vi foreslår et minsteareal på 7 km² i sone 1 og at det tildeles 50% frie kort. Dette er en kraftig økning i minsteareal for sonen fra de to siste år men vi mener at grunneierne får en sterk kompensasjon for dette ved at de tildeles 50% frie kort. Det kunne kanskje være et aktuelt alternativ å sette minstearealet i sone 1 til 10 km², men vi mener at dette vil representere et for stort sprang på et enkelt år. Etter vårt forslag vil det bli tildelt 17 frie kort i sone 1. Ved å bruke 3% frie kort og våre foreslåtte minsteareal i resten av nordområdene vil det til sammenligning bli tildelt ca. 40 frie kort.

I S-R sør viste strukturtellingene så stor andel av bukk i bestanden at tellingene ikke kan være representative for bestanden. Likevel tyder tellingene og andre opplysninger på at andelen av storbukk i sørområdet er bra. Vi velger nå og forvalte nord- og sørområdet som en stamme. Derfor mener vi at andelen av frie dyr i sørområdet bør være som i 1989. Dette begrunner vi med at så lenge hele nordområdene med unntak av sone 1 freder storbukken for å øke storbukandelen i stammen kan ikke de ulike soner i sør få øket sin frikortandel.

HVA KAN GJØRES FOR Å REDUSERE KALVEDØDELIGHETEN OG ØKE PRODUKSJONEN I VILLREINSTAMMEN ?

Skogland har vist at forekomsten av reinlav er så liten i S-R at den ikke har avgjørende betydning for hvor mye dyr vi kan ha på vinterbeite. S-R har et oseanisk klima som gjør at det i enkelte milde vintre blir svært mye snø og ising. Dette fører til at kalvedødeligheten om vinteren varierer mellom 10 og 80%. For andre villreinstammer som har bra forhold er kalvedødeligheten ubetydelig om vinteren ifølge Skogland, dette gjelder også for reinen på Hardangervidda dersom bestanden er på et rimelig nivå.

Reinen i S-R er avhengig av andre næringsplanter enn lav for å overleve vinteren. Vi vil her prøve å forklare hvorfor dette er en svært viktig forskjell fra de fleste andre villreinstammer spesielt når det gjelder kalvenes evne til å overleve vinteren. Lav er svært lett fordøyelig for reinen, og den inneholder mye stivelse som fungerer som drivstoff gjennom vinteren. Dersom det er nok lav klarer alle friske dyr seg gjennom vinteren. I S-R er reinen avhengig av andre planter enn lav. Disse vil nesten alltid være tyngre å fordøye enn lav. Tyngre fordøyelighet medfører lengre opphold i vomma for at maten skal bli tilstrekkelig fordøyd. For at dyrene skal kunne overleve på dette føret er de avhengige av en viss størrelse på vomma slik at de har plass til å lagre maten lenge nok. (Jevnfor med rådyr som omkommer med magen full av kvist i snørike vintre.) For reinen i S-Rs vedkommende er det tydelig kalvedødelighet i fine vintre og svært stor kalvedødelighet i vintre med vanskelige snøforhold. Sammen med Skoglands resultater som viser at dødeligheten om vinteren ikke er avhengig av antall vinterdyr tyder dette klart på at dyrene lever på for som de minste dyrene ikke klarer å overleve på. Det er også vist andre steder at store simler får store kalver som har større muligheter til å overleve til ett års alder enn kalvene til små simler. Derfor er det i naturen en sterk seleksjon til fordel for de store dyrene. Når vi som jegere høster av en storviltbestand skyter vi de største dyrene slik at vi reduserer kvaliteten i bestanden så mye som mulig. Dette har spesielt stor virkning for villrein fordi den oftest opptrer i flokk slik at jegerne har muligheter til å velge ut de største dyrene.

Vi tror derfor at det er svært mye å hente på kalveoverlevelse og kalveproduksjon i Setesdalsheiene ved å velge blant de minste kalvene og simlene under jakta. Dette kan i teorien lett utføres i praksis da de fleste jegerne er enige om at de normalt velger den største. Da må det være like enkelt å velge en av de minste. I praksis må vi nok innse at det må tvang til ved at det blir solgt jaktkort som går på maksimalvekt. Dersom

det felte dyret veier for mye medfører det en betydelig høyere kilopris. En slik ordning vil medføre en del administrasjon, men det er vist andre steder at avskyting etter vektklasser kan gi svært god effekt på en bestand. En slik ordning kan jegerne bare bli pålagt av grunneiere eller grunneierorganisasjoner.

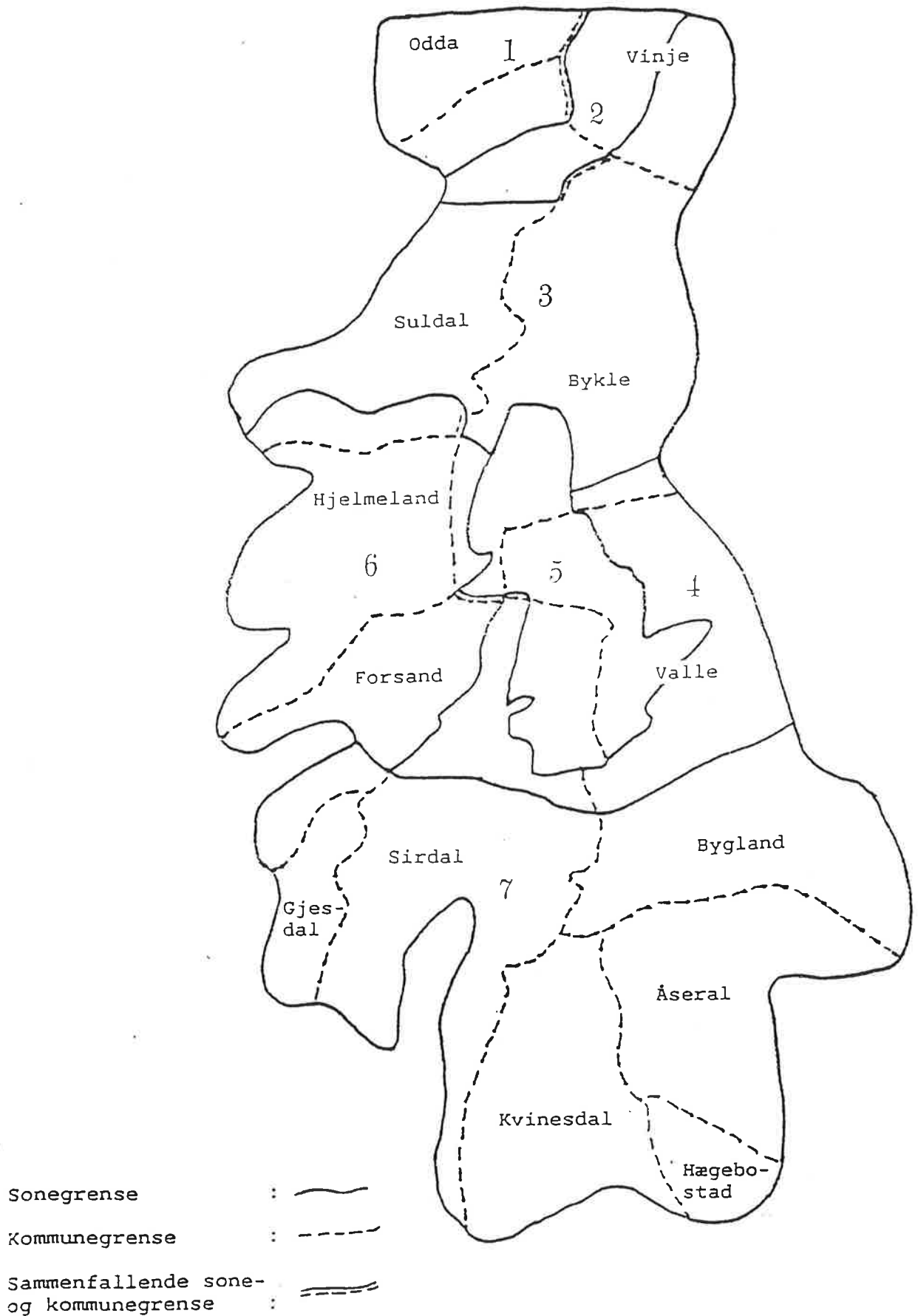
Mange motforestillinger mot det å felle små dyr vil nok melde seg fra jegerhold, men det er jo nettopp for jegerne og grunneierne at en slik avskyting vil gi fordeler. Ved å rette avskytingen inn mot de dyrene som likevel dør før neste vår, små kalver, og mot de som bidrar lite i produksjonen, små simler, vil kvotene på sikt bli maksimalt store i forhold til bestandens størrelse. Med den høye kalvedødeligheten vi har idag blir bare en liten del av stammens produksjonspotensiale høstet ved jakt, resten dør før vi velger å høste. Ved avskyting etter vekt vet vi av erfaring fra andre deler av landet at gjennomsnittsvekten på dyr øker merkbart etter en eneste sesong, og på sikt blir det totale antall kilo kjøtt som bæres ut av fjellet størst mulig.

FIGUR 1. ØVERSIKT OVER TILDELTE OG FELTE DYR I PERIODEN 1978-1989 I SETESDAL-
RYFYLKE. FORDELINGEN PÅ ULIKE KATEGORIER FELTE DYR ER VIST I %.
NEDERST ER VIST TOTALANTALL TILDELTE DYR OG FELLINGSPROSENT.

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Kalv ♂ + ♀	3	2	1	1	3	8	14	17	16	15	16	21
	14	13	8	8	14	23	23	26	27	27	27	26
	65	62	76	67	59	42	22	15	15	18	20	6
1½ år ♂ + ♀												
2½ år og eldre ♂												
2½ år og eldre ♀	17	23	15	24	25	28	41	42	42	40	37	47
Ant. skulle dyr	352	373	415	380	411	502	555	877	825	637	717	99
Ant. fildelle dyr	901	929	945	919	871	954	986	1430	1459	1374	1519	178
Fellings-%	39	40	44	41	47	53	56	61	57	46	47	56

FIGUR 2. Soneinndeling for Setesdal-Ryfylke villreinområde

TABELL 1. RESULTATER FRA STRUKTURTELLINGER I SETESDAL-RYFYLKE VILLREINOMRÅDE I PERIODEN 1983-1989 FOR TELLINGER EITTE JAKT. ANDELEN ER GIIT I %.

År	NORDOMRÅDET				SØROMRÅDET				HELE SETESDAL-RYFYLKE						
	Storbukk 1å	Småbukk 2-3å	S	K	Sum	Storbukk 1å	Småbukk 2-3å	S'	K	Sum	Storbukk 1å	Småbukk 2-3å	S	K	Sum
1983											2,7	16,0	57,5	23,8	1459
1984											8,4	11,5	57,5	22,4	487
1985											7,1	9,8	63,1	20,0	650
1986	6,1	15,3	48,8	19,8	1000	6,7	32,8	44,5	16,0	283	6,2	19,2	47,9	26,7	1283
1987											8,5	12,8	53,0	25,7	483
1988	3,3	8,3	11,9	51,3	779	8,3	9,7	48,3	26,8	433	5,1	8,8	50,2	25,7	1212
1989	8,5	22,7	44,5	23,5	350	16,0	17,1	32,9	19,3	638	11,3	25,5	40,9	22,3	988

Storbukk = Dominerende bukk

Småbukk = Yngre bukker som ikke er dominerende

S = Simle

K = Kalv

TABELL 4

AVSKYTINGSPLAN FOR 1990 FOR SETESDAL-RYFYLKE OG SETESDAL AUSTHEI NORD

F = FRIE DYR, S = SIMLER, S/U = SIMLER/UNG DYR, K = KALV

OMRÅDE/SONE	km ² min. areal	Kvot- sammen- setning	km ² total- areal	TILDELTE DYR				
				Tot.	F	S	S/U	K
1. Odda	7	F: 50	147	21	11		10	
Suldal		S/U: 50	92	13	7		6	
2. Vinje	3	S: 38	119	40		15	15	10
Suldal		S/U: 37	132	44		17	16	11
		K: 25						
3. Vinje	1,7	S: 32	115	68		22	26	20
Suldal		S/U: 38	444	261		84	99	78
		K: 30	745	438		140	167	131
Bykle								
SUM S-R NORD			1794	885	18	278	339	250
SUM S-A NORD	1,7	= SONE 3	767	451		144	172	135
SUM NORDOMR.			2561	1336	18	422	511	385
4. Bykle	5 ~~6~~	F: 15 ³⁰	11	2		1	1	
Sirdal		S: 30 ²⁵	241	40	6	12	12	10
Valle		S/U: 30	450	75	11	22	23	19
		K: 25						
5. Njardarh.	4,5 <i>4 ved inndel.</i>	F: 10	780	173	17	61	52	43
		S: 35						
		S/U: 30						
		K: 25						
6. Forsand	10	F: 15	116	12	2	2	7	1
Suldal		S: 15	84	8	1	1	5	1
Hjelmeland		S/U: 60	441	44	7	7	26	4
Bykle		K: 10	32	3	1		2	
7. Gjesdal	10	F: 100	20	2	2			
Forsand			186	19	19			
Sirdal			380	38	38			
Bygland			450	45	45			
Åseral			240	24	24			
Kvinesdal			130	13	13			
Hægebostad			70	7	7			
SUM S-R SØR			3631	505	193	106	128	78
TOTALT			6192	1841	211	528	639	463

FORSLAG TIL ORGANISERING AV VEKT- BASERT AVSKYTING PÅ VILLREIN I NJARDARHEIM.

KORTTYPER

Den ideelle løsningen er å tildele kun fri kort med en oppgitt maksimalvekt på det dyret som skal felles. Vektgrensen må da ligge så lavt at jegeren må plukke skrapdyr evt. skyte kalv. Kortprisen bør da være lav, men prisen for "ekstra kilo" kan godt være høy.

En slik modell krever en godkjent driftsplan og kan derfor ikke være aktuell før i 1991. Villreinnemnda godkjenner driftsplaner.

KORTTYPER I 1990.

For å unngå kravet om driftsplan må vektgrenser settes på de vanlige korttypene. Vi foreslår at det i 1990 settes vektgrense på simle- og simle/ungdyrkort. Maksimalvekten foreslås satt til 30 kg på begge korttyper. I 1984 ble det veid en del dyr på austheia, og gj.snittsvekt for 1 1/2 års simle var da 31,8 kg og for 1 1/2 års bukk 34,8 kg. Vi mistenker at vektene på vestheia idag er mindre enn dette, men vi tror ikke det er lurt å starte for hardt. Hovedhensikten i år må være å teste ordningen i praksis, og venne jegerene til denne formen for avskyting.

PRISER / VEKTGRENSER

Vi foreslår følgende:

Maks.vekt 30 kg, vanlig grunnpris litt lavere enn i dag.
De første 5 kg over (31-35kg), betales med kr. 50,- / kg.
Alt over 5 kg for mye (36kg →), betales med kr. 100,- / kg.

Eks.: Du har skutt en ungbukk med slaktevekt på 40 kg. Dette betyr en merutgift utover ordinær grunnpris etter følgende regnestykke.

De første 5 kg. over 30 kg., 5 x 50,- kr. = 250,- kr.
De neste 5 kg. over 35 kg., 5 x 100,- kr. = 500,- kr.

Totalt i tillegg til grunnprisen: 750,- kr.

PRAKTISK GJENNOMFØRING

KORTENE

Som et vedlegg til simle- og simle/ungdyrkortene får jegeren et "veiekort". Dette kan se ut som følger:

OPPLYSNINGER OM FELT DYR	
Dato felt..... 19...	Sted felt.....
Kjønn.....	Alder..... Slaktevekt.....
Dyret ble veid:	Sted..... Dato.....
_____	_____
Jeger (sign.)	Kontrollør (sign.)
Jaktleders navn og adresse:.....	
.....	
Navn og adresse hvor regning skal sendes:.....	
.....	

Side 2 på dette skjemaet bør inneholde generell informasjon. Det er viktig å motivere jegeren for denne ordningen; forklare hvorfor vektavskyting. Videre bør det stå informasjon om hvor og hvordan veiing skal foregå. Det må også presiseres at dette er noe Statens Skoger pålegger jegeren å gjøre. Det bør vel også være et lite ris bak speilet: Unnlatelse av veiing på godkjent veiestasjon samt unnlatelse av innbetaling av skyldig beløp medfører automatisk utelukkelse av senere jakt i Njardarheim.

En premie til den som skyter den minste simla kan også være en ide, f.eks. at jaktlaget er sikret en plass i Njardarheim neste sesong.

VEIINGEN

Vi foreslår at det legges opp til tre veiestasjoner. En i Setesdalen, på Rystad, en i Sirdal, på Sinnes, og en i Suldal eller på Sand. Avtal med en bensinstasjon e.l. på stedet som forestår veiingen. De er sikkert interessert i det, det medfører jo at det kommer mye folk innom som skal fylle tanken, ha litt og spise osv. De kan også betales en liten fast sum pr. veid dyr og/eller prosenter av inntektene fra veiingen. På veiestasjonen er det bare å henge opp en sirkelvekt/sauevekt med en slaktekrok, fortrinnsvis innendørs på en renslig plass. Sted og tidspunkt (åpningstid for bensinstasjon, samvirkelag e.l. som står for veiingen) for veiing må stå på baksiden av veiekortet, og jegerene må derfor planlegge tidspunktet for når de går ut fra fjellet.

Veiepersonell veier og skriver på kortet sammen med jegeren. Disse tar ikke inn penger, men veiekortet sendes til Statens Skoger som sender ut regning.

ORDSKIFTE DEL 1: VILLREINFORVALTNING

Rønningen understreka at oppsplitting og utarming av leveområda til reinen kan føra til at reinen forlet delar av området og at utkantane blir dårlegare.

Pallesen etterlyste kva mål som skal leggest til grunn for å bestemma storleiken på stammen. Skal stammen vera størst mogeleg, eller vil ein mindre stamme i betre kondisjon tåla uroing betre?

Fjeld viste til at den maksimale haustbare produksjonen og optimal kondisjon ligg under maksimalt antal dyr, men at det er vanskeleg å fastsetja tal. Kondisjonen seier noko om bestandsnivået.

Lyngstad meinte det er viktig å koma fram til rett bestandsnivå, og at dette kan virka inn på kor var reinen er for uroing. Konflikten i trekkvegane kan ein likevel ikkje koma unna.

Bay åtvvara mot å redusera bestanden for sterkt nå, m.a. ut frå den rolla tradisjonsberarar kan spela under omstillingane etter dei store kraftutbyggingane. Stammen har blitt redusert seinare år, og m.a. Skogland må oppfattast som kritisk til sterke reduksjonar nå. Det kan derfor tenkjast eit bestandsnivå som er tilpassa fleire brukargrupper.

Kilander viste til nyere signal frå DN der ein går inn for ein noko mindre bestandsreduksjon enn tidlegare.

Det blei reist spørsmål om reinen har funne nye trekkvegar etter Blåsjø, og kor lang tid innarbeiding av nye trekkruiter kan ventast å ta.

Haugen svara at Steinsbuskaret-Storstein er det einaste mogelege trekket, men at det kan trekka litt dyr over isen om vinteren.

Mauland understreka at hovudspørsmålet er arealvern slik at heile arealet, ulike bruksområde og trekkvegar kan brukast av reinen. Dette er viktigare enn diskusjon om bestandsstorleik.

Fossli spurde om utviding av jakttida kunne vera eit problem.

Bay meinte at jakta ikkje hindrar trekk sidan ho er konsentrert til helgene.

Rønningen understreka at jakt kan føra til stress, og at det derfor er behov for å effektivisera jakta for å redusera forstyrringa.

Konflikt mellom jakt og fjellvandring blei drøfta.

Nesse (DNT) viste til at fjellvandringa går ned ved jaktstart, t.d. på Hardangervidda.

Solheim viste til at STF's hytter er åpne i første del av jakta og at ein har få meldinger om konflikt mellom fjellvandring og jakt. Etter skulestart går fjellvandringa sterkt ned av andre grunnar.

Bergh viste til at KOT stenger to hytter ved jaktstart på grunn av denne konflikten.

Syvertsen oppsummerte: Det sentrale i samband med verneplanarbeidet er å finna fram til særleg viktige område for ein sårbar art og verna om denne, uavhengig av bestandsstorleik.

Del 2

KONKURERANDE

AREALBRUK

DIREKTORATET FOR NATURFORVALTNING
 Friluftslivsavdelingen
 27.4.1990. JPHH/SSu
 Dok: nsl.int

NOTAT

**NORSK STI- OG LØYPEPLAN - PLANENS INTENSJON OG OMFANG.
 TILTAK I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE**

Foredrag ved fagseminaret "Villrein, friluftsliv og motorferdsel i Setesdal-Ryfylkeheiene", Eiken i Vest-Agder 21. - 22. februar 1990.

Av konsulent Jan-Petter Huberth Hansen, Direktoratet for naturforvaltning, Trondheim.

PLANENS INTENSJON

Et av Direktoratet for naturforvaltnings (DN's) hovedmål er å fremme mulighetene for å bruke naturen til friluftsliv, opplæring og høsting. Friluftsliv gir opplevelser og kunnskap om naturen, og er dermed en viktig forutsetning for å verne om, og å ta vare på naturen.

Det enkle og lite ressurskrevende (tradisjonelle) friluftslivet, som fotturer og skiturer i tilnærmet urørt natur, har lange tradisjoner i landet vårt. Dette naturnære friluftslivet representerer unike verdier, og vi har et særlig ansvar for å stimulere og sikre dette for fremtiden.

Hovedintensjonen med en Norsk sti- og løypeplan er derfor å belyse og å sikre viktige forutsetninger for at det tradisjonelle friluftslivet skal få de beste betingelser også i fremtiden.

Som en oppfølging av St.meld. nr. 40 (1986-87) "Om friluftsliv" har DN derfor satt ned en prosjektgruppe for å utarbeide et utkast til en Norsk sti- og løypeplan. Prosjektgruppen består av representanter fra Den Norske Turistforening, fylkesmennenes miljøvern avdelinger og DN.

Første del av Norsk sti- og løypeplan er i første rekke et utkast til mål og retningslinjer for områder for flerdagsturer i utmark. Hovedsakelig er det her snakk om områder som egner seg for lengre fotturer og skiturer i fjellterreng, men også en rekke områder under skoggrensen.

Norsk sti- og løypeplan vil ikke bli rettslig bindende, men er ment å være et helt sentralt friluftsfaglig grunnlag som

innspill til andre plandokumenter med juridisk status, som f eks fylkesplaner og kommuneplaner.

Prosjektgruppen ble gitt dette mandatet:

- * **Belyse forholdene omkring rutenettet i Norge,** herunder bl a sikre forutsetninger for eksisterende rutenett, forbedringer og nye forbindelser, merke- og tilretteleggingsnormer, vurdere evt. utvidelse, klarlegge ansvarsforhold, økonomiske og arealmessige behov.
- * **Foreslå tilretteleggingskategorier for et utvalg av områder (arealsonering) i tilknytning til rutenettet.** Dette bl a for å sikre arealer for ulike typer av friluftsliv. Herunder bør det sees nærmere på forhold omkring friluftsliv og verneområder - spesielt nasjonalparkene.
- * **Vurdere hvordan større sammenhengende fjell- og naturområder av landsdels, nasjonal eller internasjonal betydning for tradisjonelt friluftsliv kan beksyttes mot videre oppsplitting og tekniske inngrep.**

Vi skal kort se litt nærmere på disse tre punktene.

1. RUTENETTET

Turistforeningene har stått for det alt vesentlige når det gjelder merking av gjennomgangsruter i skog- og fjellterreng, og de holder i dag vedlike et merket rutenett på 18.500 km. I tillegg eier eller disponerer landet 44 lokale turistforeninger ca. 280 hytter.

Prosjektgruppen har ikke funnet å ville peke ut et eget hovedrutenett, da en prioritering av enkelte ruter til fordel for andre synes lite hensiktsmessig. Turistforeningenes eksisterende ruter pr. 1.9.1989 defineres derfor som basisen for RUTENETTET I NORGE.

Det totale overnattingstallet på turistforeningens hytter i 1989 var for øvrig 280.000. I tillegg kommer overnattinger på private turisthytter og i telt.

Det er en målsetting for Norsk sti- og løypeplan å sikre forutsetningene for at allmennheten også i fremtiden kan nyte godt av det eksisterende nett av hytter og ruter som den vesentlige basis for å fremme allmennhetens muligheter til tradisjonelt friluftsliv i fjellterreng.

Nye ruter

Når det gjelder nye ruter (avlastningsruter, parallellruter),

bedring av eksisterende og etablering av nye forbindelser, samt nye områder hvor turruter ønskes anlagt, er det skaffet tilveie informasjon fra samtlige turistforeninger som er forbundsorganiserte. I tillegg har de fleste fylkesmennene gitt innspill til dette. Etter bearbeidelse av dette materialet og foreløpig kartfesting, ble disse data sendt på intern høring til Miljøverndepartementet og fylkesmennenes miljøvern-avdelinger for å få avdekket eventuelle interessemotsetninger i forhold til sårbare biotoper/arter, villreininteresser mv. Det er en totalvurdering av alt innsamlet materiale etter disse innspillsrundene som ligger til grunn for de data som er kartfestet.

Hensikten med Norsk sti- og løypeplan er ikke "å bygge landet", men å sikre et variert og kvalitativt gode rutetilbud i de ulike deler av landet. Dette innebærer at økonomiske og andre forutsetninger for å opprettholde eksisterende rutenett må sikres, foruten at det i enkelte deler av landet legges opp til supplerende eller nye rutenett. I enkelte områder vil det også være aktuelt å legge om/ned eksisterende ruter, bl a av naturvern hensyn.

Merking

I St.meld. nr. 40 (1986-87) "Om friluftsliv" gis det klare signaler om i hvilken grad det bør tilrettelegges. Det heter her at:

"Både i områder for ekstensivt og intensivt friluftsliv bør dei aktuelle tilretteleggingstiltaka utførast med så små inngrep som mogleg, slik at naturpreget i områda i størst mogled grad blir halde ved lag".

Prosjektgruppen oppfatter dette som et ønske om fortsatt satsing på enkle merkemeter og lite ressurskrevende tilretteleggingstiltak langs stier og løyper.

Prosjektgruppen foreslår at den tidligere utgitte "Retningslinjer for merking av turistruter" (Norske Turistforeningers Forbund) revideres, og at denne anbefales lagt til grunn ved all merking av turruter (stier og løyper) i fjellet.

Ansvar for rutenettet

Prosjektgruppen mener at turistforeningene også i framtiden bør stå for hovedtyngden av bygging, drift og vedlikehold. Det er altså ikke en målsetting at staten skal ha ansvaret for rutenettet i Norge eller forestå eventuelle utvidelser. Dette må ikke minst ses i forhold til det faktum at turistforeningene har lagt forholdene til rette for tur- og skigåing i Norges fjellverden i godt over 100 år, og på denne bakgrunn har opparbeidet seg et stort erfaringsgrunnlag.

Prosjektgruppen mener det er et felles ansvar for den statlige naturforvaltningen og turistforeningsvirksomheten å sikre et hensiktsmessig omfang av ruter og hytter for friluftsliv i fjellet. Alle landsdeler bør ha tilbud av slik tilrettelegging, men samtidig må ikke ruter og hytter få et større omfang enn at turistforeningene i hovedsak selv kan ta hånd om driften.

I planutkastet ser en også nærmere på juridiske forhold, turkartproduksjoner osv. En sentralt tilrådning er at det formaliseres et kontaktforum mellom viltinteressene og friluftinteressene som kan avklare interessekonflikter på lokalt nivå, særlig ved etablering av nye ruter og hytter.

2. TILRETTELEGGINGSKATEGORIER

En hovedintensjon med Norsk sti- og løypeplan er å sikre en differensiering av fjellområdene i forhold til ulike former for friluftsliv, dvs områder med forskjellig grad av tilrettelegging og krav til naturinngrep. Brukerundersøkelser viser at økt tilrettelegging i fjellområdene kan oppfattes negativt av enkelte brukere. Det er i den forbindelse f eks sentralt å sikre at enkelte områder holdes fri for tilrettelegging av noe slag.

Med et system for arealsonering er det meningen å signalisere retningslinjer for organisasjoner m.fl. som driver tilrettelegging fra tradisjonelt friluftsliv. Arealsonering kan imidlertid også brukes som hjelpemiddel til å kanalisere folk til eller fra et område. Gjennom dette kan en oppnå å styre klar av eventuelle konflikter mellom utøvere av friluftsliv og områder som bør skjermes mot stor ferdsel eller tilrettelegging.

I denne forbindelse kan det også pekes på at enkelte av turistforeningene allerede har "fredet områder mot egen virksomhet". Dvs plukket ut arealer hvor det ikke vil bli merket ruter, bygget hytter eller tilrettelagt på andre måter.

Arbeidsgruppen går inn for en inndeling i to hovedgrupper av arealsoner (tilretteleggingskategorier): (1) Naturområder uten tilrettelegging og (2) Naturområder tilrettelagt for tradisjonelt friluftsliv. Den siste gruppen deles i to undergrupper, der gruppe 2a tilsvarende en helt enkelt tilrettelegging, mens en gruppe 2b legger opp til noe mer tilrettelegging. Skillet her går hovedsakelig på intensitet med hensyn til tilrettelegging. Som utgangspunkt er imidlertid tilretteleggingen i begge undergruppene av forholdsvis enkel karakter, dvs den

standard som de norske turistforeningene legger opp til. Se figur 1.

FRIGUR 1; PRINSIPPSKISSE - AREALSONER OG RUTENETT

Den arealsonering som er foreslått er overordnet og ment å skulle signalisere det øvre nivå for tilrettelegging for tradisjonelt friluftsliv. Arbeidsgruppens intensjon er imidlertid at det innenfor en arealkategori skal kunne skilles ut mindre områdeneheter hvor en legger opp til en enklere eller ingen tilrettelegging. Innen et areal som er typifisert til en kategori kan det følgelig skilles ut andre (mindre) arealeneheter av annen kategoritype. Slik undersonering kan imidlertid bare gå fra høyere mot lavere grad av tilrettelegging. F eks vil det innenfor sone 2b kunne være aktuelt å skille ut mindre arealer til sone 2a og sone 1. På arealer i sone 1 - "Naturområder uten tilrettelegging" bør det prinsipielt ikke komme på tale å skille ut andre kategorityper.

Nye verneområder med utgangspunkt i friluftsliv?

Miljøverndepartementet arbeider f.t. med en oppfølging av den nye landsplan for nasjonalparker (NOU 1986:13). Prosjektgruppen mener at dette arbeidet må gis høy prioritet framover, slik at intensjonene i planen følges opp. I forbindelse med arbeidet er det aktuelt å reise spørsmål om foreliggende nasjonalparkplan i tilstrekkelig grad ivaretar hensynet til arealer for tradisjonelt friluftsliv.

Prosjektgruppen vurderer bl a å foreslå at arealer som er sonert som "Naturområder uten tilrettelegging" vurderes med tanke på vern etter naturvernloven. - La meg da straks legge til at det her er meget stor overlapp med områdene som allerede er foreslått vernet i Nasjonalparkplanen fra 1986 (NOU 1986:13).

3. SAMMENHENGENDE FJELL- OG NATUROMRÅDER

I St.meld. nr. 40 (1986-87) "Om friluftsliv" pekes det på som et viktig mål å unngå at framtidige tekniske inngrep fører til oppstyking og kvalitetsreduksjon av de sammenhengende fjellområdene som i dag har en relativt upåvirket karakter. Det understrekes blant annet hvilken betydning disse områdene har i internasjonal sammenheng.

Av figur 2 ser vi utviklingen av urørte naturområder i Norge fra 1900 - 1980.

FIGUR 2; URØRTE NATUROMRÅDER I NORGE FRA 1900 - 1980.

Parallelt med arbeidet med Norsk sti- og løypeplan har Institutt for jordskifte og arealplanlegging ved Norges Landbrukshøgskole, etter oppdrag fra Miljøverndepartementet, laget en utredning om bruk av rikspolitiske retningslinjer for naturforvaltning (Skauge 1988).

Med rikspolitiske retningslinjer menes i denne sammenheng det nye redskap for statlig planlegging som nå forefinnes gjennom at statlig politikkformidling innenfor plan- og bygningslovens virkemåte har fått en egen hjemmel i lovens § 17-1, første ledd.

Norsk sti- og løypeplans definerte hovedrutenett og planer for utbygging av dette, samt de foreslåtte tilretteleggingskategoriene (arealsonene) for tradisjonelt friluftsliv vil utgjøre friluftslivssidens innspill og argumentasjon for å få etablert beskyttelse av sammenhengende fjell- og naturområder.

Prosjektgruppen forventer at **friluftslivets areal- og kvalitetskrav, slik de kommer til uttrykk gjennom Norsk sti- og løypeplan, blir tillagt avgjørende vekt i det videre arbeidet med å beskytte sammenhengende fjell- og naturområder mot inngrep.**

Vi skal nå se nærmere på:

PLANENS OMFANG I SETESDALS-RYFYLKEHEIENE

La meg først gjøre en presisering; Norge har et internasjonalt ansvar for villreinen; og det er en overordnet målsetting i DN å sikre leveområdene for de gjenværende villreinstammene (ca. 25).

Dette betyr at også friluftslivsinteressene må tilpasse seg i forhold til villreinen.

Det er ingen tvil om at med de meget omfattende naturinngrepene som er foretatt i Setesdal-Ryfylkeheiene, så er de gjenværende arealene av særlig stor betydning, **både** for friluftsliv og som leveområder for villrein.

(La meg forresten også gjøre det klart at motorferdsel i utmark - f eks snøscooter - ikke er friluftsliv ifølge den offentlige definisjonen av friluftslivsbegrepet. Følgelig behandles ikke dette temaet i Norsk sti- og løypeplan).

På bakgrunn av det materiale som er kommet frem i de interne høringsrundene skal vi se litt på situasjonen i "Heiområdet".

I området sør og vest for Haukeliset er det totalt fremmet forslag, ønsker eller tanker om i alt 30 nye turistforeningshytter og en rekke nye ruteforbindelser. Disse forslagene stammer fra de lokale turistforeningene. Prosjektgruppen har ikke tilnærmedesvis mottatt forslag til så mange nye hytter i noe annet avgrenset fjellområde i landet. Jeg vil imidlertid understreke at en del av disse hyttene neppe er mer enn "løse tanker" - ikke konkrete planer. Likevel gir dette noen signaler om hva friluftslivsorganisasjonene kan tenke seg.

Prosjektgruppen kan ikke ta stilling til forslagene om nye hytter eller ruter når det gjelder å vurdere disse i forhold til villrein. Det har denne prosjektgruppen ikke kompetanse til.

Prosjektgruppen er imidlertid meget klar over at i de fleste fjellområder som er med i Norsk sti- og løypeplan er det større eller mindre bestand av villrein. På denne bakgrunn har prosjektgruppen søkt og fått assistanse og innspill fra to hold; Landøkologisk avdeling i DN, og gjennom en intern høringsrunde unntatt offentlighet med Fylkesmenneses miljøvern avdelinger. (I første rekke Viltforvalterne).

I en senere offentlige høringsrunde vil "alle" - f eks villreinutvalgene, Norsk institutt for naturforskning kommuner, osv få slippe til.

Det prosjektgruppen derimot i noen grad har gjort er en vurdering av forslag til nye ruter og hytter i forhold til hva friluftslivet er best tjent med. Det vil si hvor man i en nasjonal eller landsdelssammenheng helst bør disponere tildels knappe midler (f eks kanalisering av tippemidler). Dette gir Norsk sti- og løypeplan klare signaler om bl a gjennom den før nevnte arealsonering eller tilretteleggingskategoriene. Forslag til ruter og hytter i nye områder med svakt trafikkgrunnlag er prosjektgruppen f eks skeptisk til. Husk, som nevnt tidligere, at målet med en Norsk sti- og løypeplan ikke er "å bygge landet", men å sikre et rimelig rutetilbud i alle landsdeler.

Tilbake til forslagene om nye hytter og ruter i "Heiene". Ut i fra Sti- og løypeplanens system med arealsonering (tilretteleggingskategori) plasserte prosjektgruppen hele "Heiområdet" i kategorien "Naturområde 2b" - dvs den mest tilrettelagte kategorien med stor hyttetetthet, alternative ruter mellom hyttene osv. Bare området som vil utgjøre den kommende "'Frafjordheiene nasjonalpark" ble klassifisert i kategorien "Naturområde 2a" - altså med noe enklere

tilrettelegging for friluftsliv enn kategori 2b.

På bakgrunn av den siste interne høringsrunden til fylkesmennes (unntatt offentlighet) og Landøkologisk avdeling i DN, hvor intensjon altså var å avdekke interessemotsetninger/konflikter i forhold til truede og sårbare biotoper/truede arter, vil prosjektgruppen endre dette slik at vi får følgende kartbilde;

FIGUR NR. 3; TILRETTELEGGINGSKATEGORIER - "HEIOMRÅDET"

Vi ser av figur 2 at en fra viltsiden ønsker å klassifisere området øst og nord for Blåsjø i tilretteleggingskategori 2a, det vil si mindre intensiv tilrettelegging. Likeledes ønsker en å plassere fjellområdet mellom Saudafjorden og Hylsfjorden i kategori 1 - urørt naturområde uten tilrettelegging. Det er dette kartbildet som vises her prosjektgruppen vil sende på høring.

Når det gjelder forslagene om 30 nye hytter, samt flere nye ruteforbindelser, har også disse blitt foreløpig vurdert i miljøvern avdelingen (viltforvalterne) og i Landøkologisk avdeling i DN. Prosjektgruppen legger vekt på de uttalelser som har kommet inn, spesielt når det gjelder truede arter (f eks rovfugl, fjellrev o.a.), samt villrein.

Prosjektgruppen har som nevnt ikke gjort vurderinger, slik at alle innsigelser, spesielt fra viltsiden, er tatt til følge. Dette vil si at der det er registrert interessemotsetninger både i forhold til eksisterende ruter og hytter, og når det gjelder forslag til **nye** turistforeningshytter og rutenett, er dette klart er markert med gul farge på kartet.

FIGUR NR. 4; RUTENETT - "HEIOMRÅDET"

Vi ser av figur 3 at for 10 av de foreslåtte 30 nye hyttene er det registrert interessemotsetninger. For alle er det forhold til villrein som har vært utslagsgivende. Jeg vil da minne om et viktig punkt i Norsk sti- og løypeplan, nemlig forslaget om å sette ned "Turruteutvalg" i aktuelle regioner, bestående av viltneemnd, villreinutvalg, fylkesmannens miljøvern avdeling o.a. for å vurdere og løse interessemotsetninger.

La meg imidlertid også minne om at hittil og fram til i dag har dette egentlig gått meget bra, slik at mange turistforeninger allerede har gode kontakter til vilt- og naturvernmyndighetene.

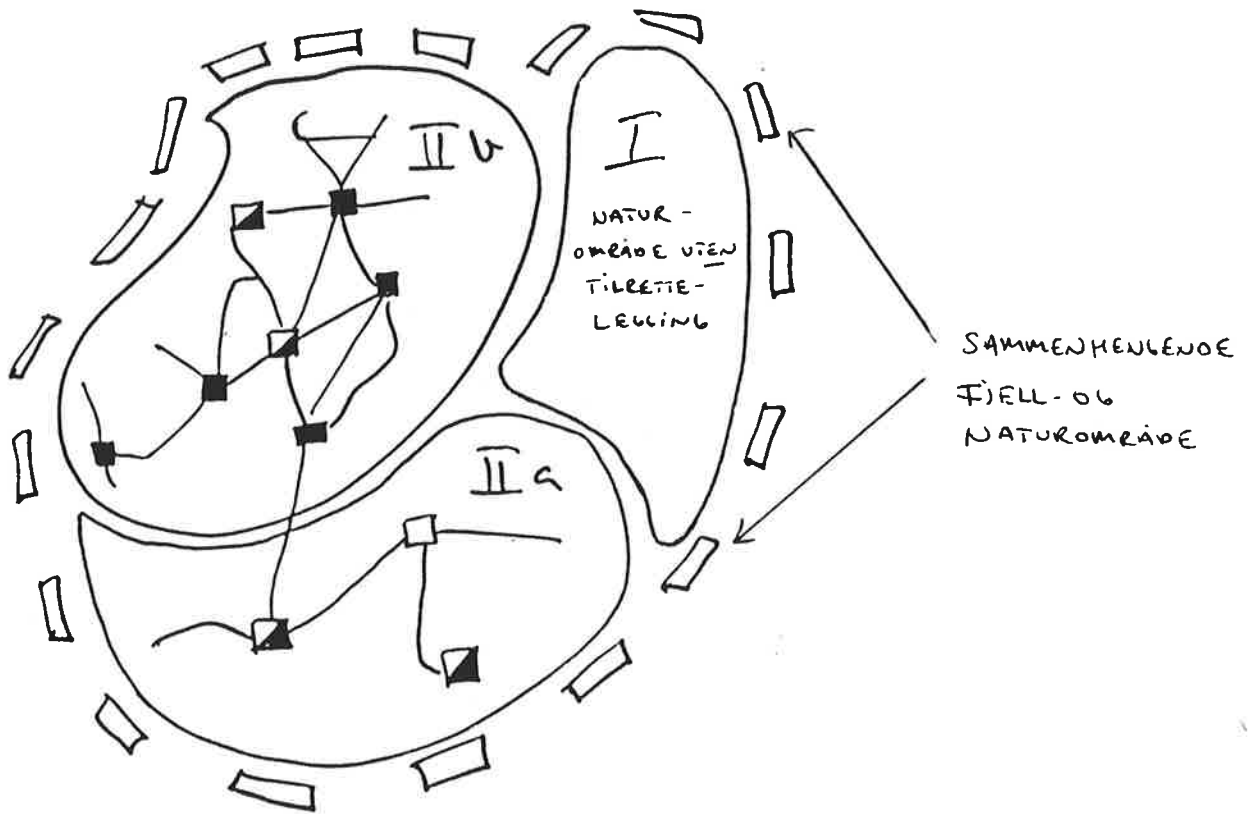
Med smidighet bør derfor også interessemotsetningene i Ryfylke-Setesdalsheiene kunne løses.

OPPSUMMERING

Norsk sti- og løypeplan er det største tematiske friluftslivsprosjektet så langt innen det offentlige friluftslivsarbeidet. Direktoratet for naturforvaltning vil sende prosjektgruppens **utkast** til plan på **bred høring** i løpet av kort tid.

Det produktet som da sendes ut er prosjektgruppens forslag til plan. DN vil på bakgrunn av høringsuttalelsene sette sammen en endelig Norsk sti- og løypeplan i løpet av høsten 1990.

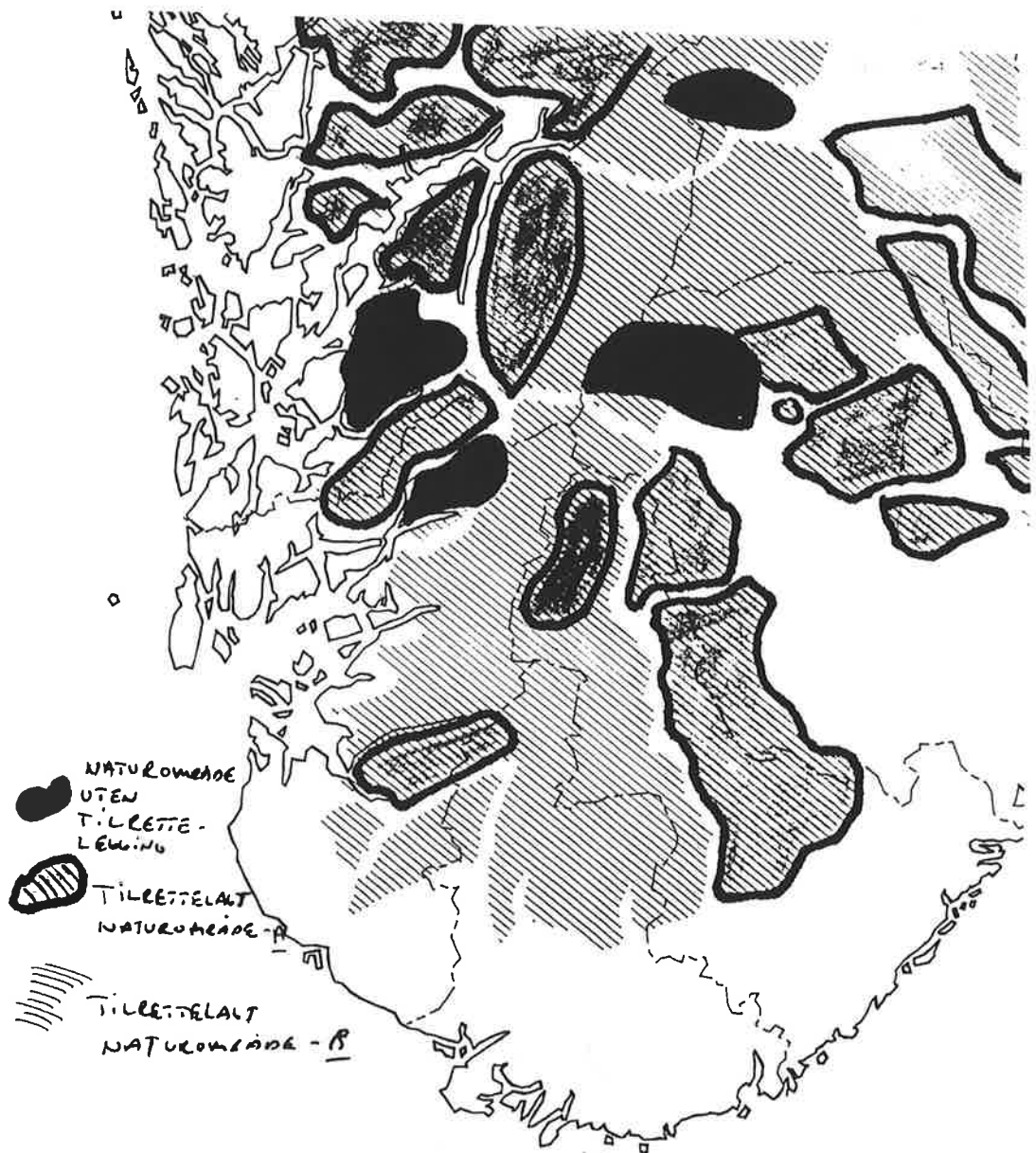
Det er naturlig at en slik plan blir rullerende, slik at den revideres med jevne mellomrom. Justeringer kan da foretas også i forhold til f eks villreinens leveområder.

Figur 1. Prinsippskisse - arealsoner og rutenett

Figur 2. Utviklingen med hensyn til forekomst av urørte naturområder i Norge 1900-1980.

Figur 3. Kategorier for tilrettelegging.

FRILUFTSLIV I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE
v/Leif Solheim, Stavanger turistforening

1. Historikk - turistforeningen 100 år

Foreningens gamle formålsparagraf 1. ledd hadde følgende ordlyd:

Foreningens formål er å utvikle turistlivet i Rogaland, særlig å lette og fremme fotvandring og skiløping, og utbedre kjennskap til land og folk.

Reiseliv gikk ut av formålet i 1930-åra. I dag har STF og KOT 42 hytter i området.

2. Foreningens "virksomhetside"

STF skal arbeide for et enkelt, aktivt og miljøvennlig friluftsliv i mest mulig uberørt natur.

Vi vil at flest mulig skal søke naturopplevelse og den verdifulle sosiale kontakt som friluftslivet i fjellet gir, og oppleve den gode helsemessige virkning som trivsel og fysisk aktivitet i naturen fører til. Med informasjon og opplæring gjennom arrangementer og med et nett av hytter og ruter skal vi ha et variert og attraktivt tilbud.

Vi skal arbeide for vern av friluftsanser, slik at naturen kan være til glede og nytte både i dag og i framtiden. Vi skal bidra til å skape forståelse for at mennesket er en del av naturen, og at vår bruk og virksomhet må skje i balanse med naturen og tilpasses dens tåleevne.

Vi skal også arbeide for at det utvikles gode kommunikasjoner til og fra fjellområdene, og særlig vårt hytte og rutenett.

3. Aktiviteten

- årbøker og annen informasjon
- vedlikehold og utvikling av rute- og hyttenett (sommer og vinter), se vedlegg 1 og 2
- leirskole i skolens ferier på store hytter nær vei
- felles dags-, helge- og ukesturer - pensjonistgruppe, møter og turer
- ungdomsgruppe, møter og turer m.m.
- fjellsportgruppe, møter og turer m.m.

4. Oversiktstall

Medlemmer: STF 9000, KOT 6000

Samlet overnatting STF 40.000 pr. år i 1988 (25.000 sommer 15.000 vinter). De store hyttene nær veg har lang sesong og mesteparten av overnattingene (25.000). De øvrige 15.000 overnattinger var således utenfor umiddelbar nærhet til vei

og (4000 vinter (påska) og 11.000 sommer). Det går i gjennomsnitt 10 personer mellom hyttene (25 stk.) pr. dag og hytte i vintersesongen, som er 15 dager lang. Sommersesongen er 80 dager og trafikken er 5,5 personer pr. dag og hytte. 270 dager er utenom sesongen med lite trafikk. Dette gjelder f.eks. tidlig på sommeren (kalvingstida for villrein).

5. Planer framover

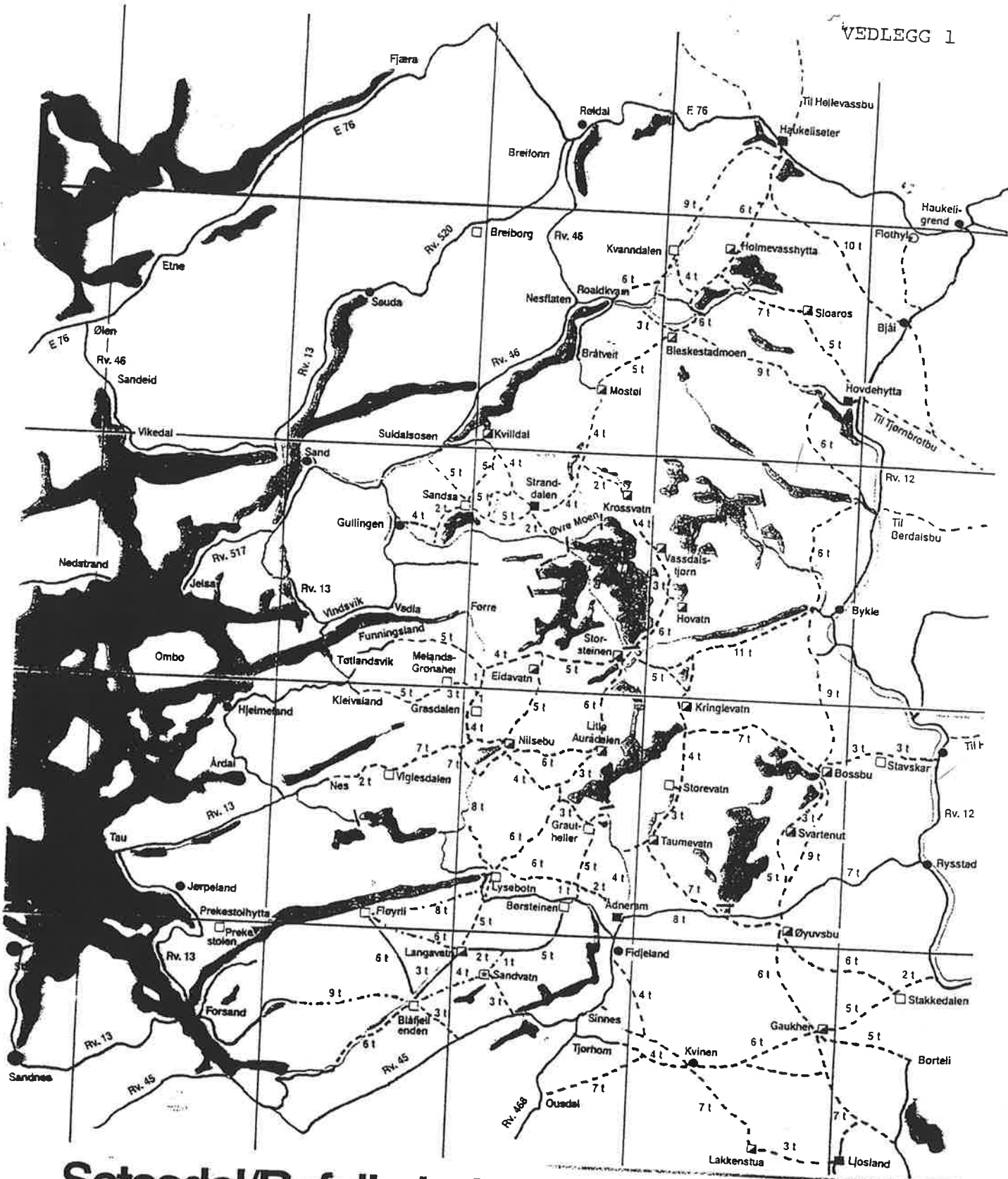
Langtidsplan:

- viktig med gjennomgående rutenett
- viktig med "grønt" bakland - naturreservater

Strategier for de nærmeste årene: - mindre utbygginger, tilrettelegging for korte rundturer:

- opplæring i emner tilknyttet natur, miljø og friluftsliv
- nå flere gjennom informasjonsarbeid
- utvikle ungdomsarbeidet til å bli en engasjert del av foreningen
- markedsføring rettet mot yngre aldersgrupper, prisdifferensiering for å spre trafikken
- natur og miljøvern
- satsing på tradisjonelt friluftsliv framfor tung-turisme

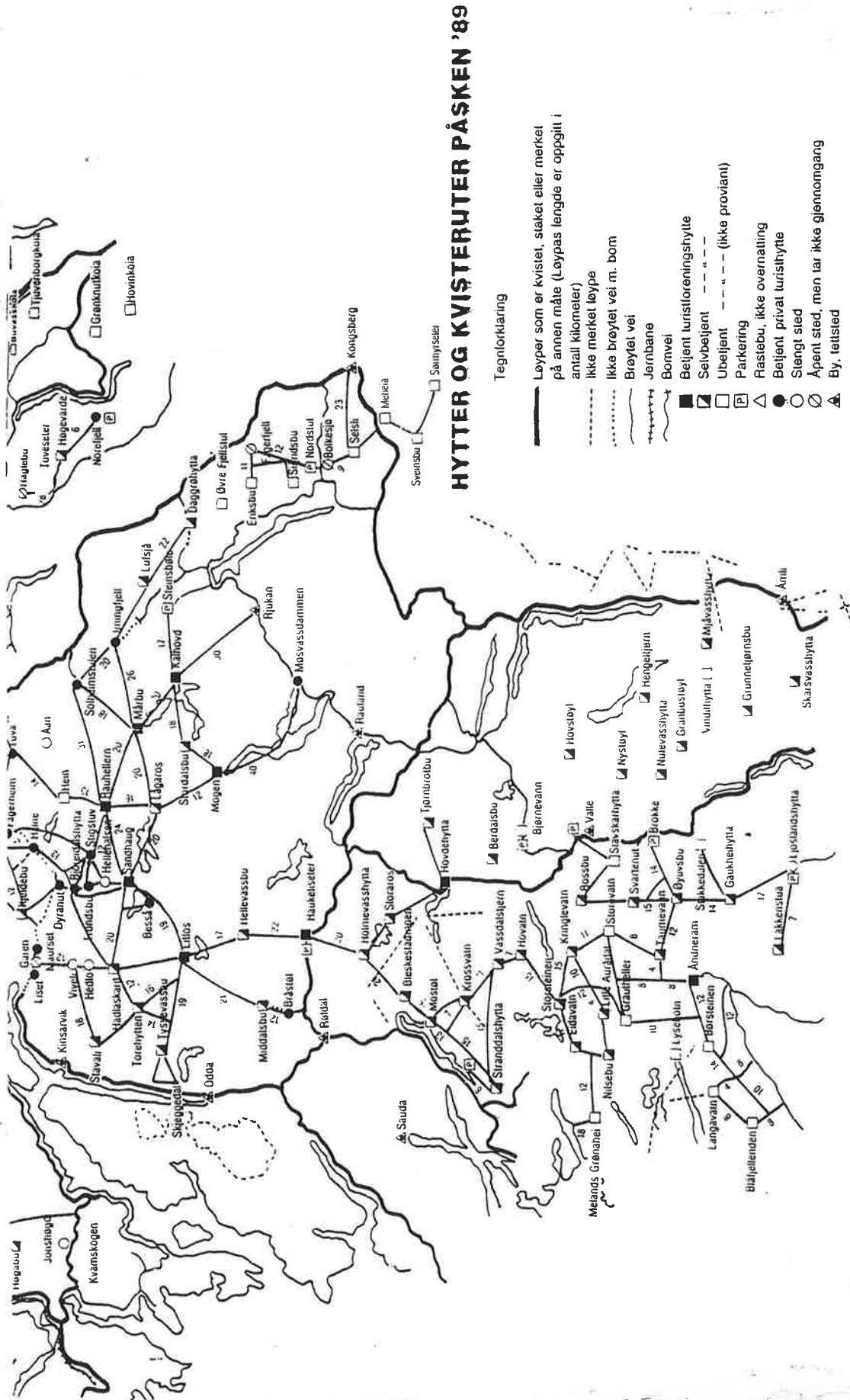
Setesdal/Ryfylkeheiene

- Markert løype m/timetall
Marked route, walking hours
- Vardet løypet u/rodmaling
Cairned route without red paint
- - - - - Umerket løype
Not marked route
- Offentlig vei (Public road)
- Anleggsvei (Road)
- - - - - Båtrute (Boatroute)

- Hotell, kvarter
Hotels
- Betjent turisthytte
Staffed hut
- Selvbetjent m/proviant
Unstaffed with provisions
- Ubetjent
Unstaffed without provisions
- Seter, bu, gård
Private, closed for the public
- ☞ Ikke bygget. Trolig ferdig 89-90

Stavanger
Turistforening

Den Norske Turistforening
 Postboks 1963 Vika, 0125 Oslo 1.
 Besøksadresse: Stortingsgt. 28.
 Tlf.: (02) 41 80 20
 Fra midten av april: (02) 83 25 50.

ORDSKIFTE ETTER SOLHEIMS INNLEGG OM FRILUFTSLIV

Solheim understreka at STF sitt innspel til sti- og løypeplanen stamma frå kartlegging av utbyggingsmuligheter på 70-talet da trafikken steig med ca. 20 % pr. år. Han meinte mange av desse nå var lite aktuelle, men at det likevel var nyttig å sjå framover.

Det blei understreka at det er behov og interesse for løypermeking i randsona, utanom nettet til turistforeningane, Kvinesdal, Sirdal og Hjelmeland blei nemnt.

Rønningen meinte det var positivt at hytteplanane blei lagt fram for vurdering, men viste til at miljøvernavdelinga i Rogaland hadde sterke motforestillingar mot fleire nye hytter og løyper, m.a. vest for Blåsjø.

Fjeld spurde om det kunne vera behov for 30 nye hytter i området, og spurde om i kva grad auka kapasitet på nåværande hytter kunne dekkja opp auka press.

Solheim viste til at det er ei øvre grense for kor stor trafikk ei ubetjent hytte kan ha, og at det ikkje kan bli mange betjente hytter! Tendensen nå er auka interesse for kortare rundturar frå bil heller enn lange ekspedisjonar, dette seier mykje om kva hytter som er mest aktuelle.

(kaffipause)

Bergh peika på behovet for ei hytte på den 10 t. lange etappen mellom Haukelisetter og Bjåen, og ei hytte i Knabenheiene.

Solheim tok opp konflikten mellom trafikk på eksisterande nett og villrein ut fra Storstein/Steinsbuskar-området. Han gav tal for trafikken, og reiste spørsmål om eit slikt trafikkomfang kunne vera skadeleg. Han meinte annen trafikk i fjellet kunne vera meir omfattande. Han var likevel positiv til å stenga Storsteinhytta etter påske - juni, både for å redusera skadar og for å gi folk signal om å ta omsyn og velja andre område i denne tida. Då bør det takast tilsvarende omsyn ved linjeoppsyn, snømåling og annan aktivitet i området.

STATENS SKOGER
SØRLANDET FORVALTNING

CEK 19.02.90

STIKKORDSNOTAT OM JAKT OG FISKE I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE -
HOVEDVEKT PÅ STATENS EIENDOM NJARDARHEIM

STATUS:

- * Største sammenhengende fjellområde sør for Hardangervidda
- * Leveområde for Europas sørligste villreinstamme
- * Viktigste enkeltområde i fjellet for jakt og fiske for innbyggerne i Rogaland og Agderfylkene
- * Store naturinngrep i forbindelse med kraftutbygging samt sur nedbør har redusert omfanget og verdien av livsmiljøet, spesielt for villrein og ferskvannsfisk
- * Ved kalking og fiskeutsetting vil mulighetene for sportsfiske kunne økes vesentlig
- * Arealene i Setesdal-Ryfylkeheiene er foreløpig ikke organisert med sikte på et samordnet jakt- og fisketilbud for allmennheten. Foreløpig er det kun Njardarheim v/ Statens Skoger og statsallmenningene v/ fjellstyrene som har en fast organisering av jakt- og fisketilbudet til allmennheten. Til sammen utgjør disse områdene ca 1/3 av totalarealet i dette fjellområdet.
- * Fakta om Njardarheim:
  - største enkelteiendom i Setesdal-Ryfylkeheiene, ca 810.000 daa.
  - ligger i 3 fylker (Aust-Agder, Vest-Agder og Rogaland) og 4 kommuner (Bykle, Valle, Sirdal og Forsand)
  - inndelt i 13 jaktfelt (+ jaktfelt for bygdejakt)
  - i alt 24 hytter til jakt-, fiske- og ferieformål
  - 2 fast ansatte oppsynsmenn (bosatt i Bykle og Sirdal)
  - i 1989 ble det felt 123 av 205 tillatt felte villrein og ca. 1800 ryper
  - det ble i 1989 solgt fiskekort for 53.735 kroner (stangfiske i hele Njardarheim og garnfiskekort i Rosskreppfjorden)

Vedlegg 1-3 viser en del tall mhp. fellingsresultater, antall jegere og priser på jakt og fiske i Njardarheim samt Bykle statsallmenning.

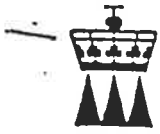
CEK 19.02.90

FELLINGSRESULTAT RYPER - NJARDARHEIM 1987-89

(FOR DELOMRADET KLEGGADALEN I FORSAND ER TALLMATERIALET
OMTRENTLIG. GJENNOMSNITTSTALLENE ER DERFOR NOE AVRUNDET)

GJENNOMSNITTLIG FELLINGSRESULTAT:		1650	RYPER/AR
HØYESTE	- " -	(1988)	1840 "
LAVESTE	- " -	(1987)	1220 "
GJENNOMSNITTLIG ANTALL JEGERE:		380	JEGERE/AR
GJENNOMSNITTLIG ANTALL JAKTDAGER PR. JEGER:		3	JAKTDAGER/AR
GJENNOMSNITTLIG JAKTUTBYTTE:		4,3	RYPER/JEGER

ETTERSPORSELEN ETTER RYPEJAKT ER LANGT STØRRE ENN TILBUDET.
JAKTA BLIR DERFOR FORDELT VED LODDTREKNING BLANT INNKOMNE
SØKNADER.

SØRLANDET
SKOGEORVALTNING

FELLINGSRESULTAT VILLREIN NJARDARHEIM 1989

Tillatt
felt

Resultat

	Arskalv	1 1/2 år	Eldre	I alt	%	
<u>Bykle</u>	Hanndvr	8	5	4	17	
	Hunndvr	6	6	22	34	
Sum 67 dvr	Sum i alt	14	11	26	51	76.1
<u>Valle</u>	Hanndvr	4	3	5	12	
	Hunndvr	5	3	15	23	
Sum 49 dvr	Sum	9	6	20	35	71.4
<u>Sirdal</u>	Hanndvr	2	7	4	13	
	Hunndvr	2	3	11	16	
Sum 65 dvr	Sum	4	10	15	29	44.6
<u>Forsand</u>	Hanndvr	-	3	-	3	
	Hunndvr	1	1	3	5	
Sum 24 dvr	Sum	1	4	3	8	33.3

Tillatt felt totalt 205 dvr	Totalt felt					
	Arskalv	1 1/2 år	Eldre	I alt	%	
	Hanndvr	14	18	13	45	
	Hunndvr	14	13	51	78	
	Totalsum	28	31	64	123	60%

Antall jegere i 1989 : ca 210

JAKT OG FISKE I SETESDAL - RYFYLKEHEIENE

Eksempler på jaktpriser 1989:

Villreinjakt (fellingsavgift ikke medregnet)

Kalv:	150 - 6-700 kr.	(300)
Simle/ungdyr:	300 - 2.600 kr.	(1000)
Fritt dyr (bukk):	450 - ca. 3.000	(1500)

Prisene innen Njardarheim /utenbygdsboende) er angitt i parentes. De laveste prisene gjelder kun i statsallmenning (innenbygdsboende). - eks. fra Bykle statsallm.

Rypejakt

Njardarheim, uketerreng	(< 5 pers.):	kr. 1.650,-
Njardarheim, dagskort	(1 person):	" 100,-
Statsallmenning (Bykle):		
- dagskort (innenbygds)	u/hund	kr. 30,-
- " - " - "	m/hund	" 30,-
- sesongkort (innenbygds)	m/hund	" 250,-
- dagskort (utenbygds)	m/hund	" 75,-
- " - " - "	u/hund	" 60,-

Eksempler på fiskekortpriser 1989:

Njardarheim *) døgncort (stang):	kr. 30,-
- " - ukekort - " -	" 120,-
- " - sesongkort - " -	" 250,-

*) Gjelder hele Njardarheim

Bykle statsallmenning (stang)	
- innenbygdsboende	gratis
- utenbygdsboende	- " -

Garnfiske:

- Bykle statsallmenning (< 5 garn/husstand)	gratis
- (kun innenbygdsboende)	
- Njardarheim, døgncort (3 garn)	kr. 100,-
- foreløpig kun i Roskreppfjorden	
- Øyarvatn (privateid del),	
- døgncort (2 garn)	kr. 75,-

Samlet inntekt av fiskekort -
salg i Njardarheim 1989 (brutto): ca. kr. 52.000,-

(Kalking 1989: kr. 100.000, 50.000 av egen kasse)

MOTORISERT FERDSEL I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE.

Innledning til diskusjon på fagseminar om villrein, friluftsliv og motorferdsel 21. - 22. februar 1990 ved Sigurd Anders Svalestad, friluftslivs- og naturvernkonsulent hos fylkesmannen i Aust-Agder.

Denne oversikten over omfanget bygger på kommunenes opplysninger om tallet på dispensasjoner. Kommunenes utsendinger kan supplere dette inntrykket.

Skader av motorisert ferdsel er avhengig av omfanget. Den enkelte tur har svært liten betydning, men blir det for mye kjøring, går dette ut over alle brukere av utmark. Det er ikke mulig å angi noen fast "skadeterskel" men utgangspunktet er at ren nyttekjøring ikke skulle bringe oss over noen grense for uakseptable skadevirkninger.

Bakgrunnen for innskjerpede regler for motorkjøretøyer fra 1988, var den sterke økningen i tallet på snøscootere, jfr. fig. 1. Innføringen av loven i 1977 synes ikke å ha gitt den ønskede effekt.

Av totaltallet for snøscootere brukes mange innen næring og i sammenheng som ikke krever dispensasjon: Reindrift, landbruk, idrettslag, turistnæring m.m. I hele landet er det gitt ca. 14.000 dispensasjoner i 1988/89, jfr. fig. 2.

Figuren viser at dispensasjon etter § 5c, kjøring til egen hytte er det dominerende formålet. Ca. 10% av søknadene er avslått. Figur 3 viser tilsvarende tall for Aust-Agder.

Kjøring til egen hytte dominerer i Aust-Agder også og avslagsprosenten varierer fra 0 til 7. § 6 brukes i stor grad til dispensasjoner for henting av ved til eget bruk. Dette vil trolig bli tillatt direkte i forskriften før neste sesong.

Hvor står heiane i landssammenheng? Figur 4 viser at tallet på dispensasjoner er stort i begge Agderfylkene, men lite i Rogaland. Vurdert i forhold til innbyggertall (kolonne 3 gir antall dispensasjoner pr. 1000 innbyggere) er det bare Nordland og Finmark som har flere enn Aust-Agder.

Kommunevis fordeling av antall registrerte scooter og dispensasjoner i sesongen 88/89 er gitt i figur 5, for et utvalg av kommuner.

Snøscooterbruken synes konsentrert til Setesdal og Åseral. Det er verdt å merke at relativt mange scootere er registrert i byer uten særlig vilkår for bruk i lokalmiljøet.

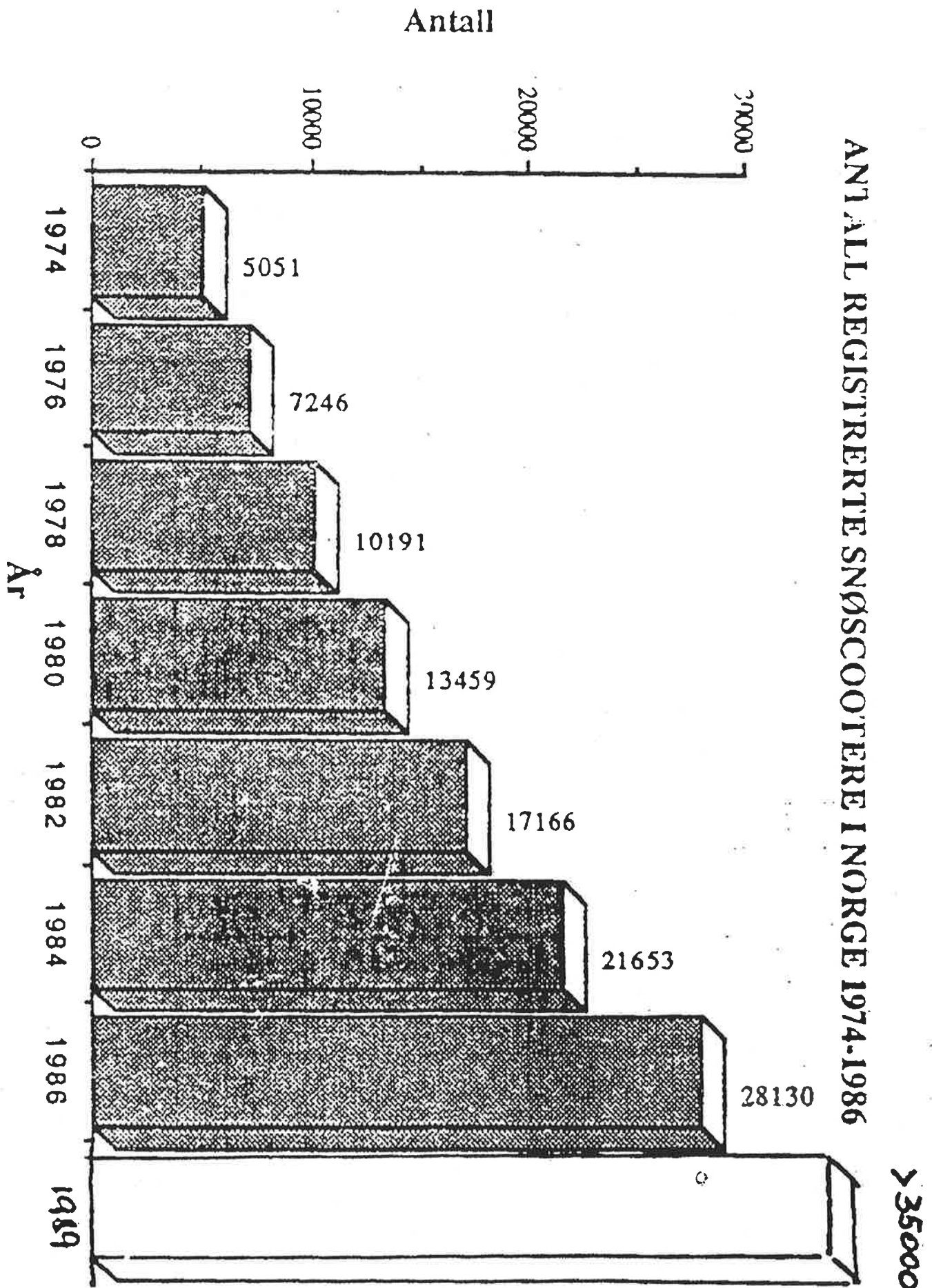
Flyfrakt av jegere har et visst omfang. Kontrollmulighetene oppleves som tilstrekkelige ved krav om et fåtall landingsplasser i dalbunnen kombinert med særlig løyve til næringsdrivende fraktsselskap for å drive slik frakt. Det foreligger ikke tall som viser omfang.

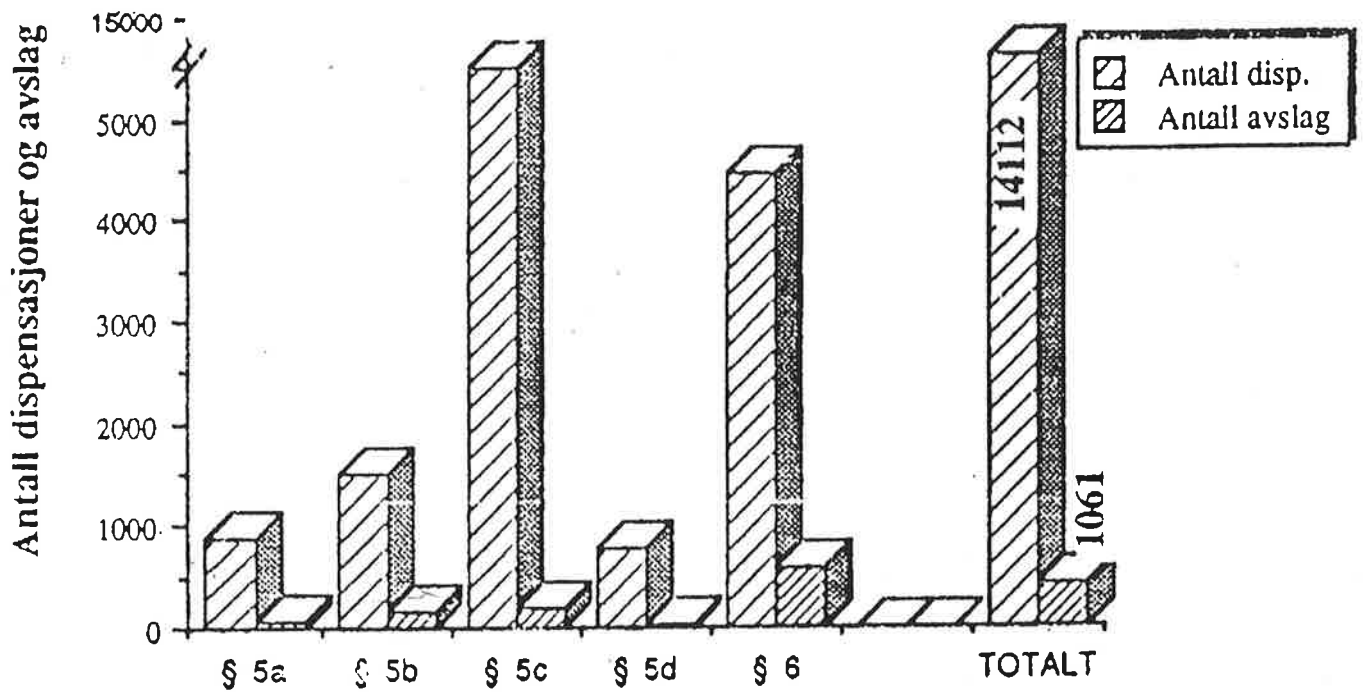
Kontrollen med snøscooterbruken har vært beskjeden. I løpet av vinteren vil noen lensmannskontorer få midler til innkjøp av snøscooter. Dette kan bedre kontrollmulighetene vesentlig.

Kommunene kan også sette av midler til kontroll, f.eks. gjennom eksisterende oppsynsordninger som får flere oppgaver. Kommunalt tilskudd til oppsyn er prøvd i Hol og Ål kommune i Buskerud fylke.

Figur 1

Antall dispensasjoner og avslag vinteren 1988-89

Tabell 2. Fordeling av dispensasjonar etter nasjonal føresegn.

Kommune	Tal disp.	5a		5b		5c		5d		6		Grunn for avslag
		Ja	Nei	Ja	Nei	Ja	Nei	Ja	Nei	Ja	Nei	
Bygland	200	3	0	6	2	94	0	2	0	95	2	A, B, C, D
Bykle	83	3	0	11	2	35	2	1	0	33	1	A, E
Valle	502	27	0	55	4	265	0	15	0	146	0	A, F
Åmli	32	1	0	7	0	11	1	0	0	13	0	G
Evje og Hornnes	46	0	0	11	0	25	0	8	0	2	0	

Avslagsgrunnar: A: Ikkje busett i kommunen (i høve til leige kjøring)

B: Unødig lang kjørerute

C: Persontransport

D: Ikkje reel transporttrøng (vasshenting el.1)

E: Andre kan gjere transporten

F: Nok løyve til leigekjøring. (Gjeld ei sak i Valle der ordføraren si dobbelstemme avgjorde, sidan det vanlege fleirtalet var redusert avdi ein var ugild)

G: Avstand mindre enn 2.5 km.

FIGUR 4. ANTALL DISPOSISJONER, MOTORFERDSEL 1988-89

	Antall disp. (D)	Inn- byggere i 1000 (I)	
Nordland	3536	240	14,7
Finnmark	2459	75	32,9
Sør-Trøndelag	1547	247	6,3
Troms	1271	147	8
Nord-Trøndelag	1062	127	8
Telemark	972	163	6
Aust-Agder	853	95	9
Vest-Agder	538	141	4
Buskerud	518	221	2
Hedmark	418	186	2
Oppland	389	181	2
Møre & Romsdal	274	237	1
Hordaland	237	402	< 1
Sogn og Fjordane	58	106	< 1
Rogaland	< 100	327	< 1

FIGUR 5. REGISTRERTE SNØSCOOTERE OG DISP.SØKN 1988-89

	Ant. scootere	Disp.søkn.
Aust-Agder	664	

Bykle	85	83
Valle	254	502
Bygland	84	200
Evje og Hornnes	25	46
Arendal	28	0
Grimstad	22	1
Vest-Agder	649	

Åseral	110	318
Hægebostad	102	145
Kvinesdal	25	27
Sirdal	139	40
Kristiansand	139	1
Vennesla	50	1
Rogaland	313	

Suldal	67	29
Hjelmeland	34	30
Forsand	7	5
Gjesdal	10	
Bjerkreim	17	
Stavanger	32	
Sandnes	41	
Eigersund	10	

DEBATT ETTER SVALESTAD SITT INNLEGG OM MOTORFERDSEL

Flatland la fram tal for løyve til motorisert ferdsel i Valle. Dei fleste løyva gjeld køyring til eiga hytte for innanbygds innbyggjarar. Talet er noko redusert i seinare år, mest på utabygds løyve, og har nå eit omfang som ikkje er generande for vilt eller friluftsliv. Løyva gjeld faste trasear så langt råd. Det er 18 ervervsløyve på vestheia.

Svalestad opplyste at Justisdepartementet hadde løyvd pengar til innkjøp av snøscooter til politiet, og vona på betre kontroll.

Fjeld stilte spørsmål om køyringa var avgrensa til løypene, sidan han fekk opplyst faste prisar til mål langt utanom løypene.

Klausen meinte det var vanskeleg å folk i Sirdal til å leiga køyring av naboer når dei sjølv hadde skaffa seg snøskuter. Det er få utanbygds løyve. I delar av bygda er løyva avgrensa til grunneigar som bygslar ut hyttegrunn og som kombinerar leigekøyring og hyttetilsyn. Dette fungerer bra. I andre delar av bygda er det fleire innanbygds løyve.

Kilander stilte spørsmål om tilbodet på leigekøyring var tilstrekkeleg i Valle, då Sørlandet forvaltning hadde hatt vanskar med å skaffa leigekøyring ved hytteutleige. Det er uaktuelt å sleppa leigar inn med eigen skuter.

Pallesen understreka at lov og nasjonal forskrift ikkje gir høve til å skilja mellom utan- og innanbygds ved transport til eiga hytte.

Torland gav oversyn over løyve i Bygland.

Mostøl kunne visa til strengare praksis i Bykle enn i Valle. For 2-3 år sidan var det store problem ved Hovden, men dette er nå henta inn.

ORDSKIFTE VED SLUTTEN AV FØRSTE DAG

Sti- og løypeplan

Kilander understreka at det som grunnlag for høyringa må vera ei tilstrekkeleg kartlegging av dagens situasjon ønske og behov. Den lukka høyringa i MVA er heilt utilstrekkeleg.

Fotturisme er viktig, og ein må hindre at planen får ei håplaus mottaking. Utarbeiding av denne typen planar er like mykje psykologi som fag. Planen vil få hard mottaking dersom han ikkje blir endra. Hubert-Hansen bør derfor ta med seg råd til DN om å betra grunnlaget før utsending. 24 hytter i Njardarheim + hytter i statsallmenning som kan nyttast om lag som turistforeningshytter manglar i planen. Reagerar også på at "intensiv"-sona har for stor utbreiing. Dei fleste berørte er heller ikkje kontakta. Utsending av planutkastet nå kan derfor skada dei interessene planen skal tena.

Pallesen sa seg samd med mange av synspunkta til Kilander, og meinte særleg at fylkesfriluftsnemndene burde vore konsultert. Korleis få folk til fjells slik m.a. friluftsmelding legg opp til? Planen har skilja skarpt mellom fjellområde som tåler større belastning og område som ikkje tåler det. Frafjord-nettet er svært vellykka, men er sprengt, liknande tilbod må derfor styrkjast. Mange fjellområde nær Nord-Jæren kan tåla sterk auke i motsetnad til sei sentrale fjellområda.

Hubert-Hansen meinte det var solid kompetanse i plangruppa. Den interne høyringa skulle berre avklara forhold til trua artar, ei brei offentlege høyringa er planlagt i mars-april. Planutkastet vil koma i førebels utgave i DN's rapportserie. Gruppa har vald å ikkje ta med DSS-hytter i planen. Det er ikkje omfattande forslag til nye hytter og løypar i andre delar av fjellet enn Setesdal-Ryfylkeheiane.

Fossli spurde kva status planen ville få, og kor brei høyringa ville bli.

Hubert-Hansen svara at det ikkje blir ein juridisk bindande plan. Plangruppa har hatt møte med Norges bondelag og Norges skogeierforbund. Det vil bli ei brei høyring som vil omfatta kommunar, næringsorganisasjonar m.m.

Mostøl viste til at vanleg praksis med snaue fristar måtte unngås.

Haraldstad viste til sentrale rundskriv om prinsipp om åpen planlegging som ein ventar at kommunane nyttar, og spurde om desse var brukt her. Lite aktuelle hytteforslag bør ut av høyringsutkastet.

Fjeld, Kilander, Mauland m.fl. meinte at det måtte til eit betre forarbeid og vurdering av behov før det blir presentert som eit planutkast.

Pallesen understreka at nasjonale heilskapsvurderingar er

viktige, og at det er behov for å streka opp sentrale rammer og mål. Ein burde bede fylkesnivået om å utarbeida utkast for evt. samansying sentralt.

Rønningen understreka at "turistindustri" vil vera endå meir skadeleg enn DNT-nettet, og at i alle fall Rogaland er lite belasta med dette.

Lyngstad viste til at det rundt Hovden var sterk aktivitetsauke heilt inn i eit sentralt villreinområde, og meinte hytter kunne vera like ille som tyngre turisme. Hjorteland peika på skilnaden i å dekkja dokumenterte behov og å skapa nye, få meir folk til fjells slik sti- og løypeplanen ønsker, og var kritisk til det siste.

Hubert-Hansen og Solheim stadfesta ønsket om å få fleire til fjells. 300.000 sier dei vil gå i fjellet om forholda ligg til rette.

Del 3

KONFLIKT-

LØYSING

VILLREIN - MOTORISERT FERDSEL

DET ER KONFLIKTER MELLOM VILLREIN
OG MOTORISERT FERDSEL.

1 VEIENE

- VEI TIL STORE URAR
- VEI TIL STORE- VASSDAMMEN
- BROKKE - SULESKARDVEIEN

VI BØR DRØFTE:

- BRUKEN AV VEIEN, ÅPEN FOR ALLE?
- ADGANG TIL BRØYTING, DATO?
- RESTRIKSJONER, PARKERING M.V.

VILLREINNEMNDA ER HØRINGSINSTANS

2 - FLY - HELIKOPTER.

HELIKOPTER - IKKE TILATT.

SMÅFLY - KONSESJON, ERVERVSTRANSPORT
FASTE LANDINGSPLASSER I BYGDA,
KONTROLL.

I FJELLET - FÅ, STORE VANN

PROBLEMER FOR VILLREINEN?

BØR VURDERE EVT. RESTRIKSJONER.

BØR DET VÆRE GODKJENTE LANDINGSPLASSER
I FJ ELLET?

3 SNØSCOOTER.

REINEN MÅ HA:

- RO I TREKKOMRÅDENE
- RO I VINTEROMRÅDENE
- RO I KALVINGSOMRÅDENE

TILTAK.

- RESTRIKTIV HOLDNING TIL BRUK AV
SCOOTER.
- KANALISER FERDSELEN, VURDER
SCOOTERFRIE OMRÅDER.
- EGNE GODKJENTE LØYPER
- BEGRENSET BRUK (ERVERVSMESSIG
KJØRING)

- REN TURKJØRING BØR UNNGÅS.
- RESTRIKSJONER AVHENGIG AV OMRÅDE OG ÅRSTID?
VURDER FORBUD MOT KJØRING I KALVINGSOMRÅDER FRA 15/4 - 1/6?
- INFORMASJON - HOLDNINGSENDRING.
- OPPSYN.

ERFARINGER MED FORVALTNINGEN AV HARDANGERVIDDAS NASJONALPARK

Hardangervidda nasjonalpark med to tilhørende landskapsvernområder ble opprettet i 1981. Nasjonalparken er den største i fastlands-Norge med sine 3422 km², mens landskapsvernområdene kommer i tillegg med 865 km². Alle disse arealene ligger innenfor Hardangervidda villreinområde, som er tett oppunder 8000 km² stort.

Til forskjell fra andre norske nasjonalparker ligger omlag halvparten av arealet i Hardangervidda nasjonalpark på privat grunn, resten på 6 ulike statsallmenninger. Det er lange tradisjoner for høsting av naturressursene på vidda, og hensynet til bruksinteressene er i uvanlig grad innbakt i vernereglene. Blant annet er det nedfelt i formålsparagrafen i vernereglene at områdene skal vernes, *men samtidig kunne nyttes for landbruk, friluftsliv og naturopplevelse, jakt og fiske og undervisning og forskning.*

Verneområdene fordeler seg på 8 ulike kommuner i 3 fylker. Av denne grunn er ikke den sentrale forvaltningen lagt til noen fylkesmann slik vanlig praksis er i norske nasjonalparker, men i stedet til Statens skoger, Vestlandet forvaltning. Spesielt for Hardangervidda nasjonalpark er også at forvaltningen av svært mange punkter i vernereglene er lagt til kommunale organer. Vernereglene krever at hver kommune nedsetter et tilsynsutvalg, som bl.a. skal behandle de fleste saker av bygningsmessig karakter i verneområdene. Tilsynsutvalgene kan også behandle de aller fleste saker som vedrører motorferdsel (og de er mange!), men her har kommunestyret mulighet for å delegerer forvaltningsansvaret til et annet kommunalt organ som steller med motorferdsel i utmark i resten av kommunen. Dette siste er gjort i 6 av de 8 kommunene.

Hardangerviddas styrke - et stort, sammenhengende veiløst område - er samtidig årsak til mange og omfattende forvaltningsproblemer når vernereglene vektlegger hensyn til brukerinteressene i den grad som er tilfellet. Hardangervidda huser den største villreinstammen i Europa, en ressurs som beskattes gjennom jakt. Vidda har mange gode fiskevann, og næringsfiske med garn er svært utbredt. Utmarka er også mye brukt som sauebeite. Når veier ikke finnes, avstedkommer slike aktiviteter et relativt stort transportbehov i utmarka. Blant de mange forvaltningsproblemene i Hardangervidda nasjonalpark er det nettopp motorferdselproblematikken som utmerker seg. Etter at vi fikk nasjonal forskrift for motorferdsel i utmark i 1988 er faktisk vernereglene mer liberale enn den nasjonale forskrift på enkelte punkt.

Mest aktuelt i disse dager er bruken av barmarkskjøretøyer. Det finnes et system med "traktorsleper" på vidda, altså gamle kjørespor i terrenget etter traktor som i ettertid er godkjent som ferdselsruter med barmarkskjøretøy, under forutsetning av at

transportens formål ligger innenfor de rammer som er fastlagt i vernereglene. I alt er omlag 250 km med slike "sleper" godkjent i nasjonalparken. Der slike sleper krysser bløtere myrpartier har det mange steder blitt etablert mange parallelle spor i bredden, etter hvert som de opprinnelige spor er blitt oppkjørt og lite framkommelige. Når vernereglene først tillater slik kjøring, har forvaltningsmyndighetene sett det som en viktig oppgave å få all kjøring inn i ett og samme spor. Dette krever en viss grad av bearbeiding av traseen, altså en form for skjøtsel.

Utbedring av slike sleper er pr. i dag utført langs ei slepe i Nore og Uvdal kommune. Det praktiske utbedringsarbeidet ble overlatt til lokale (kommunale) instanser, etter retningslinjer gitt av Vestlandet forvaltning. Ved sluttbefaring var det klart at det utførte arbeidet på flere punkter var mer omfattende enn sentrale naturforvaltningsmyndigheter hadde tenkt seg i utgangspunktet. Så "god" var denne slepa nå blitt at den var framkommelig for terrengbil, og utviklingen i bruk av dette framkomstmiddelet har vært dramatisk. Det betyr i praksis at denne delen av nasjonalparken har blitt langt lettere tilgjengelig for flere brukere enn før, og bruksomfanget her ansees av mange i dag som uheldig. Det er nå i gang et arbeid med å utarbeide en ny forskrift om motorferdsel i nasjonalparken, og strengere restriksjoner på bruken av terrengbil ventes å bli innarbeidet her, blant flere andre forhold.

Også motoriserte framkomstmidler som fly, helikopter og snøscooter benyttes i nasjonalparken i relativt stort omfang, og for de fleste av disse fartøyene er omfanget økende. Utviklingen gjenspeiler i første rekke tilgjengelighet og prisnivå i bygdene rundt vidda, framfor at regelverket for nasjonalparken har noen særlig begrensende effekt. Det kan nevnes at det kun er for nasjonalparken at vernereglene har innflytelse på bruken av motorisert ferdsel. I begge de to landskapsvernområdene sies det intet om motorferdsel i vernereglene (utover dette er de i det store og hele identisk med nasjonalparkens verneregler), og det er derfor nasjonal forskrift om motorferdsel i utmark som alene regulerer slike aktiviteter der.

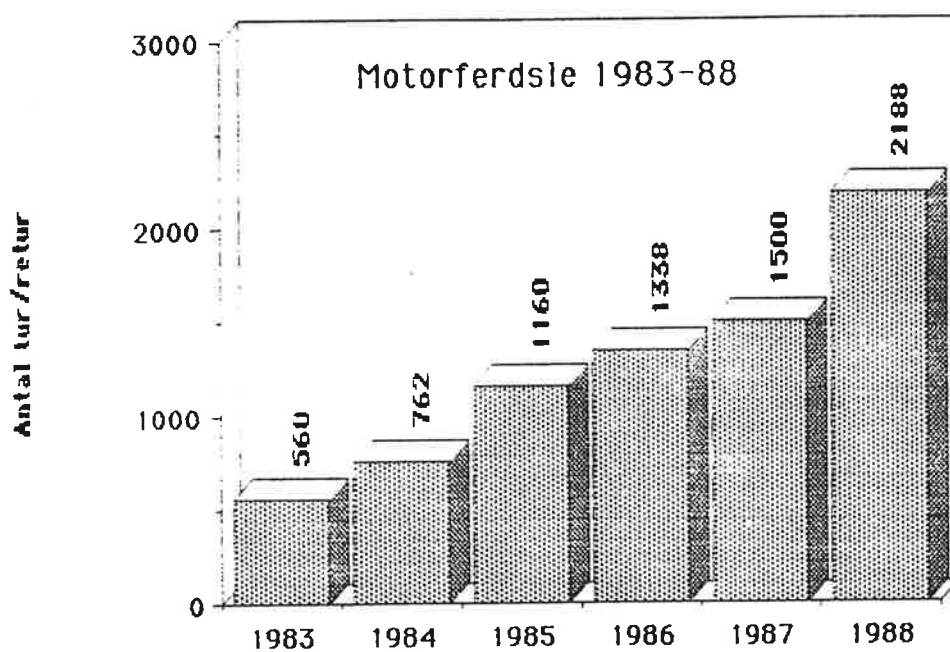
Av andre former for ferdsel nærer i dag særlig de forvaltningsorganer som ivaretar villreininteressene en viss bekymring for bruken av hundespenn på Hardangervidda, samt problemer ved militær lavtflyging og militære øvelser. Hardangervidda er dessuten svært populær blant fotturister. Imidlertid anser man at det er få problemer knyttet til turistløypenettet i dag, og med mindre det blir lagt fram vesentlige visjoner om økt ferdsel i sårbare deler av Hardangervidda venter en ikke at konflikten mellom villrein og fjellturisme skal utvikle seg dramatisk. Fritidsbruk i form av hyttebygging og skisentra er imidlertid et stort problem i forhold til villreinen på Hardangervidda, men dette gjelder først og fremst utenfor de etablerte verneområdene.

Det er uvanlig mange brukerinteresser, ofte motstridende på flere plan, representert på Hardangervidda, og utviklingen etter at verneområdene ble opprettet har ikke alltid vært positiv. Motorferdselen er et eksempel på det. Likevel har verneområdenes eksistens satt en sperre for ambisøse kraftutbyggingsplaner, og også betydelig større forvaltningsmidler har blitt tilført Hardangervidda etter at nasjonalparken kom. Det har bl.a. gjort oss i stand til å bygge opp et godt organisert oppsynsapparat på vidda. De problemene forvaltningen oftest står overfor er knyttet til et "svakt" regelverk som på mange punkter er både lite oversiktlig og vanskelig å fortolke. Ansvarsfordeling på mange ulike forvaltningsorganer - inklusive klageinstanser er faktisk hele 20 offentlige etater/utvalg involvert i direkte utøvelse av ett eller flere punkter i vernereglene, og da er mange andre naturlig meningsberettigede instanser holdt utenfor - gjør hele forvaltningsapparatet unødige tungrodd og byråkratisk. Det åpner dessuten for mange ulike fortolkninger av vage formuleringer i regelverket, og i flere sammenhenger kan man derfor vanskelig hevde at Hardangervidda blir forvaltet som en felles økologisk enhet slik den helst burde.

Vedlegg 1.

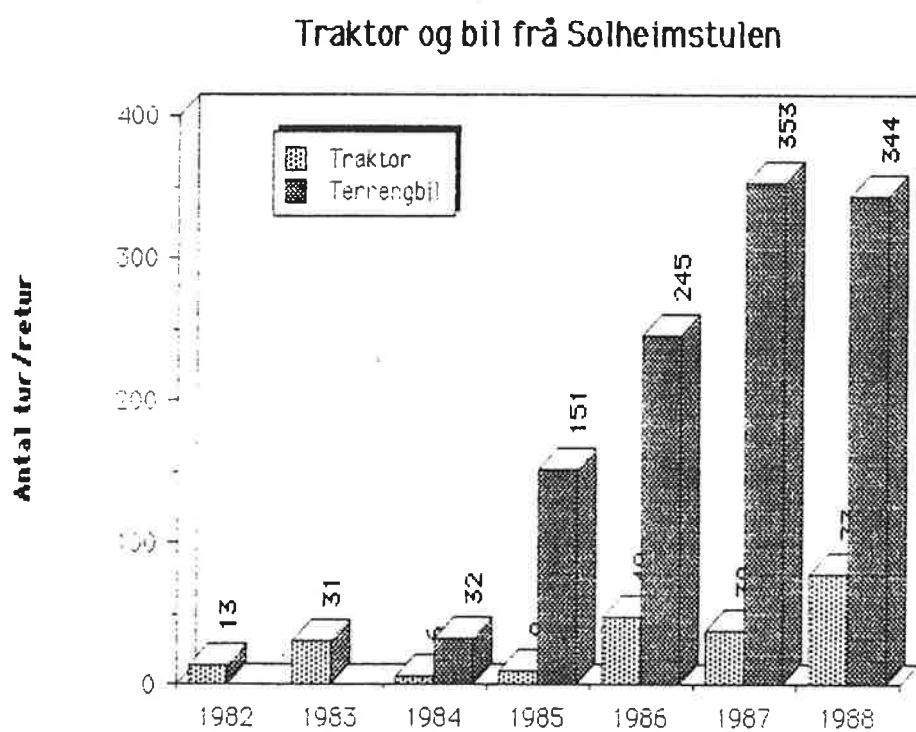
Oversikt over totalt antall innvilgede søknader tur/retur med motorisert framkomstmiddel innenfor Hardangervidda nasjonalpark fra 1983 - 1988. Stigningen er ganske lik den vi finner for et enkelt kjøretøy som snøscooter, men her har økningen gått fra 134 t/r (1983) til 829 (1988).

Vedlegg 2.

Effekten av å føre utbedringsarbeidet av ei traktorslepe litt lenger enn tiltenkt. Slepa ble utbedret i 1985, og ble dermed tilgjengelig for 4WD terrengbil. Vernereglene slik de er i dag kan ikke demme opp for en slik utvikling.

DEL 3 KONFLIKTLØYSING

Ordskifte, oppsummering og avslutning

Ordstyrar: P.F. Pallesen foreslo å dela ordskiftet i to

- 1) Arbeidet med vernesaka, bruk av ulike lovparagrafar m.m.
- 2) Kva oppnår ein med vern? Korleis unngå uønska utvikling, forvaltningsplanlegging.

1. Verneplanen

Kilander understreka at område med villmarkspreg var redusert frå 3.000 km² til ca. 1/3. Vern mot vidare reduksjonar/ oppstykking og vern av livsgrunnlaget for villreinen må ha forrang. Friluftsliv og annan bruk må finna sin plass innanfor denne ramma.

Det var ein omfattande diskusjon om korleis ein bør sikra villreininteressene og overordna samanheng i dei områda som er så sterkt prega av naturinngrep at naturvernlova er mindre eigna.

Hubert-Hansen åtvare mot å vatna ut naturvernlova, og viste til viltlova § 7 (biotopvern) for dei områda som bør ha overordna vern på grunn av villreininteressene, evt statleg reguleringsplan.

Pallesen meinte det ikkje var mogeleg å bruke N-lova i områda med tunge kraftutbyggingsinngrep, og at viltlova må vera det rette i området vest for Botsvatn-Steinsbuskaret-Storstein.

Lyngstad understreka behovet for å sikra N-S-aksen, men meinte at biotopvern (V) ikkje kunne brukast austover langs Botsvatn. Han meinte ein kunne godta ein smalare akse.

Svalestad meinte biotopvern (V) kunne vurderast etter trugs-måla, og klart passa på Steinsbuskardområdet. Han viste til Botsvatnet som ei potensiell ferdselsåre, planar for gassrørledning m.m. Det bør derfor vera restriksjonar eit stykke austover på Botsvatnet og biotopvern (v) bør vera aktuelt. Han viste til tilsvarande problemstilling langs Brokke-Suleskardvegen.

Kilander oppmoda til å skjera unna juridisk flisespikking og verna samanhengen med N eller V-lov.

Bay peika på vegen vest for Blåsjø som eit kjernepunkt for uroing i Storstein-området. Her er det bygd hytte på det smalaste eidet (9 m !). Jegarane ønsker å bruka vegen heilt inn, ein må skilja mellom vilt- og jegerinteressene. Her bør det vera heimel til å stenga vegen.

Fossli spurde om ulik heimel (v/n) vil gjera forvaltninga vanskelegare.

Kombinering av v- og nv-lov vil ikkje skapa vanskar siden

forvaltningsorganet blir det same.

Flatland meinte grensa burde gå lenger vest på Botsvatn. Han meinte og at grensa til nasjonalpark i Rjuven ikkje burde gå så langt aust på privat grunn.

Vikøyr viste til at ein her tek utgangspunkt i NOU 1986:13 (nasjonalparkutgreiinga).

Mauland etterlyste betre heiskapstenkjing, og var uroleg for at dei viktigaste kalvingsområda som ligg i forslag til randområda vil få for svakt vern. Han frykta at 1000 km² av dei beste villreinområda i aust kan gå varig ut av bruk.

Bay understreka verdien av randområda, delar av desse er viktigare for villreinen enn sentralsona.

Pallesen meinte dette er ei utfordring til kommunane om å ta ansvar for villreininteressene. Han meinte verneplanforslaget var balansert ut fra mange interesser.

Klausen viste til at landbruksveggar kan opna for ferdsel og skapa store problem, dette kan ikkje PBL styra.

Syvertsen meinte det var viktigare å verna trekkveggar og vinterbeite enn kalvingsområde.

Kilander meinte det var behov for å styra ferdsel i kalvingsområda.

Bay viste til at denne sørlegaste reinstammen i Europa som er sterkt pressa på grunn av lite lav, harde bergartar og sur nedbør er eit barometer på livskvalitetane i området. Verneplanen må ta vare på barometeret og ha eit vidare utsyn enn jakt og dyra for sin eigen del.

2. Forvaltningsplan

Lyngstad spurde kva som ville skje med alle forslaga som har kome fram. Han etterlyste ein framdriftsplan for ein forvaltningsplan og eit breidt samarbeid mellom alle brukargruppene.

Vikøyr meinte ein forvaltningsplan er sterkt ønskeleg og foreslo eit avsnitt om framtidig forvaltningsplan i høyringsdokumenta. Han spurde og om Telemark skulle trekkast inn om koordinering i nordområda.

Syvertsen viste til at Vest-Agder vil prioritera ein forvaltningsplan i kjølvatnet etter vernesaka i samsvar med strategisk plan. Her vil kalking og fiske m.m. bli ein naturleg del.

Pallesen viste til at vern vil utløysa midlar til forvaltningsplanlegging. Hubert-Hansen viste til eit etterslep i utarbeiding av forvaltningsplanar.

Byrkjeland viste til at NOU 1986:13 legg opp til større

innsats til forvaltningsplanar. Desse er ikkje juridisk bindande, berre tiltak som får positiv mottaking går gjennom. Det kan vera nyttig med eit par års forvaltningsrøynsle før ein lagar forvaltningsplanen.

Forvaltningsplan for Rondane:

Sårbar natur – strengere vern

Den første forvaltningsplanen for en norsk nasjonalpark er klar. Hensynet til naturen og den spesielle villreinstammen står sentralt. Merkede løyper blir lagt om, men jakt og fiske fortsetter som før i Rondane nasjonalpark.

Av Hans Olav Bråtå

□ Sårbar natur, mange brukere, gammelt regelverk og ønske om en mer aktiv nasjonalparkforvaltning er bakgrunnen for at Fylkesmannen i Oppland har fått utarbeidet forslaget til forvaltningsplan for Rondane nasjonalpark.

I forbindelse med forvaltningsplanen ble mye av litteraturen om Rondane samlet. Denne viste bl.a. at plantedekket i parken stort sett er artsfattig og lite produktivt. Noen rikere områder gjør likevel at det er registrert minst 294 høgare planter der. 81 fuglearter og 29 pattedyrarter er registrert i parken, de fleste av dem typiske for regionen og høgdenivået.

Siste rest

Villreinen i Rondane er imidlertid spesiell fordi den sammen med villreinen i Knutshø-Snøhetta er siste rest av den ville europeiske fjellreinen. Den bruker fremdeles deler av nasjonalparken til alle årstider. Store deler av området brukes likevel betraktelig mindre nå enn tidligere. Vinteren 1988 var det ca 2300 villrein i nasjonalparken og tilgrensende områder.

Friluftsliv og turisme dominerer

Antagelig opp mot 50.000 personer besøker nasjonalparken årlig. Av disse er det ca 600–650 personer som jakter småvilt der. Rondvassbu er eneste turisthytta i parken og hadde sommeren 1988 nesten 800 overnattinger. Dørålssetrene, Bjørnhollia og Haverdalsseter ligger like utenfor parken. I tilgrensende områder er det også en rekke overnattingsbedrifter og private hytter.

Siden nasjonalparken ble opprettet i 1962 er antall senger i de nærmeste bedriftene økt fra ca 960 til ca 1500, mens antall hytter er økt fra ca 630 til ca 1600. I denne perioda er det også bygd flere nye veier, og som følge av det er andelen urørt natur redusert.

Strategi

Det er registrert endringer i naturmiljøet i nasjonalparkområdet. En del endringer skyldes menneskelig aktivitet. Sannsynligvis er friluftsliv/rekreasjon i en del tilfeller medvirkende årsak til endringer i villreinenens arealbruk (bl.a. tap av beiteareal) og at rov-fugl har forlatt hekkeplasser. Det kan altså være konflikt mellom vern av urørt natur og friluftsliv. En frykter at økt menneskelig aktivitet etter dagens mønster vil redusere naturmiljøet ytterligere. For å løse en del av dagens problemer, og forhåpentligvis forhindre framtidige, er det utarbeidet en todelt strategi for forvaltningen av Rondaneområdet:

«Tenkepause»

a) Eksisterende miljøproblemer løses så langt som mulig og grunnlaget legges for framtidige avveininger bruk/vern.

b) Det innføres en «tenkepause» fram til 1996, for å se hvordan planlagte forvaltningstiltak fungerer og for å øke kunnskapen om natur, friluftsfolk og en mulig naturvennlig næringsutvikling.

Tenkepausen bør omfatte en sone på grovt sett 2-8 km omkring parken, hvor det ikke bør iverksettes tiltak som kan øke bruken i sårbare deler av fjellområdet. Innen 1996 bør det etableres et samarbeid mellom kommunene i Rondaneområdet med sikte på en sam-

ordnet bruk som tar nødvendige vernehensyn.

Soneinndeling

En del av dagens miljøproblemer løses trolig best ved at Rondaneområdet deles inn i soner. De *særskilte vernesoner* (Vuluffjellet og Smiubelgin-Sletthø) gis det strengeste vernet og opprettes *særlig* av hensyn til villreinen. *Ferdselssonene* forvaltes mindre strengt enn de særskilte vernesonene og *flerbrukssonene* mer liberalt (mesteparten av flerbrukssonene ligger utenfor parken). Naturvern er selvsagt overordnet inne i parken.

Løyper nedlegges

For å få til soneinndelingen vil noen av

de merke stiene bli lagt ned, mens det blir merke nye stier i andre deler av området. Dagens merke nett av skiløyper vil bli opprettholdt samtidig med at det merkes nye forbindelsesløyper i utkanten av fjellområdet. På denne måten håper en å få mye av friluftsfolket vekk fra de sårbare områdene. Omleggingen/utvidelsen av sti- og løypenettet vil bli fulgt tett opp med økt informasjon.

Jakt og fiske som før

Videre foreslås:

— Generelt økt satsing på informasjon.

— Forsøk med naturguiding, med sikte på varige ordninger. Denne vil ikke bli lagt til sårbare områder.

— Det sies nei til maskinpreparering av skiløyper i parken.

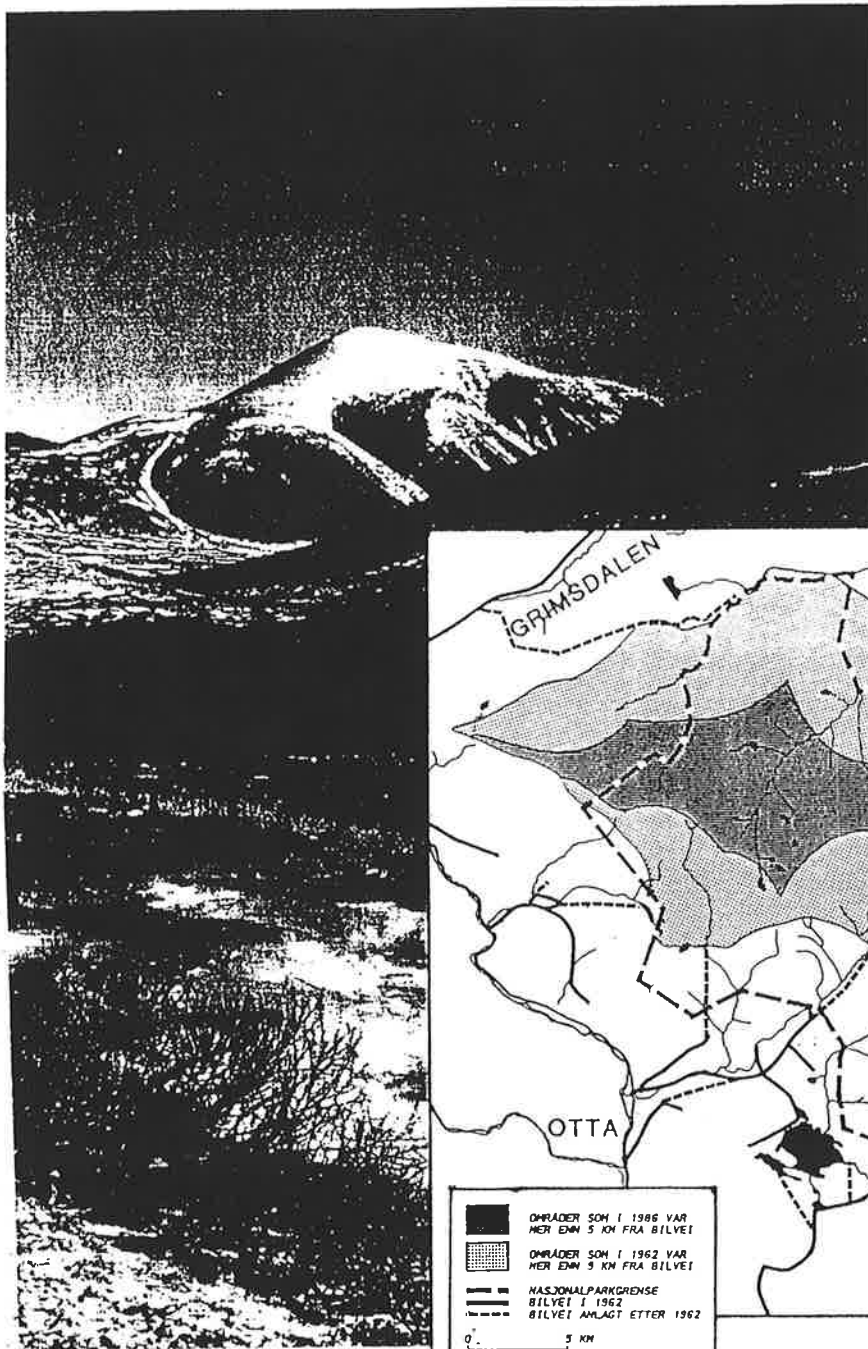
— Den Norske Turistforening får ikke tillatelse til å frakte sine gjester med snowmobil/snøscooter fra nasjonalparkgrensa ved Spranget og inn til Rondvassbu.

— Det skal arbeides for å gjenåpne Peer Gynt hytta som serveringssted.

— Bilveien til Spranget stenges knappe 2 km nærmere Mysuset.

— Fiske fortsetter som før. Jakt tillates på de vanligste jaktbare viltartene i området; villrein, elg, hare og rype.

Med bl.a. disse tiltakene ønsker en å oppfylle hovedintensjonen om vern av et vakkert og uberørt fjellområde med dets karakteristiske dyre- og fugleliv. I tillegg håper en å gi utøverne av det enkle friluftsliv gode naturopplevelser.

Bilveier og områder mer enn 5 km fra bilvei i 1962 og 1986.

NASJONALPARKENE OG REISELIVET

Av Dagfinn Claudius

Fylkesmannens miljøvernavdeling i Oppland

I norske reiselivsplaner heter det nå at næringa må Internasjonaliseres. Ved markedsføringen av Norge i utlandet i samband med OL-94 kan norske nasjonalparker bli brukt som ingrediens. Vil dette bety at utenlandske turister vil søke til Jotunhelmen, Femundsmarka, Øvre Pasvik og andre nasjonalparker? Noen dramatisk økning vil vi neppe få, men vi gjør klokest i å planlegge med sikte på å kunne håndtere vesentlig flere besøkende enn det vi har i dag.

Norge kan lære av andre land

Når det gjelder nasjonalparkforvaltning, er Norge et u-land. Spesielt har vi mye å lære av andre land på området som går på tilrettelegging av bruk og aktivitet. Skal en lære noe om hvordan et eventuelt økende naturbasert og et mer internasjonalt reiseliv skal takles, kan det være naturlig å se nærmere på erfaringer som er høstet i *Mellom-Europa*. Her er den turistmessige bruken av nasjonalparkene vesentlig større enn hos oss. Mange steder har dette blitt problemfylt, og en undersøkelse viser at i 10% av Europas nasjonalparker er den menneskelige aktivitet så stor at naturmiljøet er truet.

Føderasjonen for natur- og nasjonalparker i Europa har i flere sammenhenger de siste årene drøftet forholdet mellom naturvern- og reiselivsinteressene knyttet til større naturvernområder. Føderasjonen er opptatt av å få til bedre samarbeid mellom de to interessene. Det tas således til orde for at naturvernere som på sin side tenker restriktivt og er ensidig opptatt av økologiske problemer, finner måter å samarbeide med reiselivet på. På den annen side må turistnæringen endre sin tendens til å tenke utnyttning av natur gjennom inngrep og nedbygging og i større grad utvikle medansvar for naturvernet.

Følgende utsagn synes å være repre-

sentativt for den toneangivende oppfatning:

- Vi må finne den gyldne middelveg mellom overrestriksjoner på bruk som kan ødelegge for lokal støtte til ideen med en park og overutnyttelse som kan ødelegge dens karakter.
- Turisme kan medvirke til å gjøre lokalbefolkningen oppmerksom på sin natur- og kulturarv. Denne arven er av stor interesse og verdi for turistene og kan i sin tur også føre til positiv holdning til vern.
- I parkforvaltningen trengs mot, nye løsninger og ny forståelse av turisme/ nye ideer og nye initiativ innenfor turismen, men, stadig uten å tape hovedformålet om vern av naturmiljøet og forbedring av forvaltningen i samsvar med dette.

Av overordnende mål nevnes at naturvernet og reiselivet må arbeide sammen internasjonalt for å unngå verdensomspennende trusler mot miljøet. På nasjonalt nivå bør det samarbeides om felles strategier i å håndtere konkurrerende arealbruk, ombygging/nedbygging av attraktive og opplevelsesrike natur- og kulturlandskaper mv.

I nasjonalparkene må alle former for masseturisme utelukkes. Det snakkes i steden om «kvalitetsturisme» og «økoturisme» som tar utgangspunkt i lokale verdier og begrensninger ut fra hensynet til vern av naturmiljøet. Denne typen turisme vil måtte utøves i organiserte og kanaliserte former. Her ligger det muligheter for en viss næringsmessig utnyttning av lokalsamfunnene, men slik utnyttning må styres av vernemyndighetene.

Begrensningene for turistmessig utnyttning bør diskuteres med reiselivsinteressene blant annet på grunnlag av faglige vurderinger av de enkelte områders bæreevne mht. ferdsel og annen bruk. Disse begrensningene bør konkretiseres nærmere gjennom den enkelte parks forvaltningsplan.

Det anbefales videre å legge opp til større medvirkning fra lokalsamfunnene i forvaltningen og mer integrering av nasjonalparkene i samfunnet ellers gjennom forskning, undervisning, informasjon mv.

Det tas også til orde for at markedsføringen av parkene må skje i form av

økologisk og holdningsskapende informasjon og ikke ta utgangspunkt i kommersielle og turistmessige behov. Nødvendigheten av å styrke informasjon og pedagogisk virksomhet er ellers sterkt understreket.

Parken symbolverdi

De nevnte europeiske ideer er i godt samsvar med de prinsipper som er fremmet gjennom *Statens naturvernråds nye landsplan for nasjonalparker* (NOU 1986:13). Her legges det opp til en mer aktiv, planmessig og utadrettet forvaltning som også gir nasjonalparkene en noe større næringsmessig verdi for reiselivet.

Det kanskje viktigste for denne næringen er nok utnyttningen av symbolverdier som er knyttet til nasjonalparker fra fjord til bre og fjell og med kvaliteter som rein luft, reint vann, fri ferdsel osv.

En markering av disse verdier i Norges-reklamen bør være akseptabel, men på klare vilkår. En må ikke risikere at markedsføringen gir økt trafikk i sårbare deler av nasjonalparknaturen. Økt bruk medfører behov for mer styring og kanalisering av ferdselen som igjen krever mer informasjon, vegledning og fysisk tilrettelegging.

Konklusjonen på dette området er imidlertid dessverre at de ressursene som ofres på parkforvaltningen er så små at en må unngå alt som kan gi økt trafikk. Først når følgende er oppfylt, vil en kunne håndtere økt bruk uten fare for skade på naturmiljøet:

- Den enkelte nasjonalpark er gitt sin funksjon innenfor landets nasjonalparksystem ut fra vurderinger av graden av sårbarhet/bæreevne, attraktivitet, tradisjonell bruk, beliggenhet i forhold til befolknings- og turistsentra mv.
- Ovennevnte er fulgt opp gjennom forvaltningsplaner for de enkelte parker der det bl.a vurderes om særskilte brukssoner skal defineres. For de enkelte soner bør det være satt mest mulig konkrete mål for miljøtilstand som bruksformer og -omfang bør innpasses etter.
- Nasjonalparkforvaltningen er styrket generelt sett og satt i stand til å håndtere en økt bruk. Gjennom dette er spesielt informasjons-, veglednings- og oppsynsfunksjonene bygd ut. En har også kapasitet til å utføre nødvendig fysisk tilrettelegging og reparasjonstiltak som skyldes økt bruk.

Bredt opplevelsesspekter

Forvaltningsmyndighetene bør altså foreta et valg av tilretteleggingsgrad for den enkelte park og eventuelt parksoner og legge opp forvaltningen deretter. Hovedformålet med nasjonalparkvern er å ta vare på naturmiljøet. Et annet hovedformål er imidlertid å sikre områder for naturopplevelse og friluftsliv.

Målet om å verne naturmiljøet gjør det umulig å slippe kommersiell turisme til i nasjonalparkene. Noen stor direkte betydning for reiselivet vil nasjonalparkene derfor ikke få. Et bredt tilbud av opplevelsesmuligheter i nasjonalparker vil imidlertid være viktig for reiselivet i den grad turistene i framtida vil delta i ulike former for organisert eller uorganisert friluftsliv i disse verneområdene.

Amerikansk naturforvaltning har trukket begrepet «spekter av rekreasjonsmuligheter» inn som planleggingskriterium. Det kan være fruktbart å se også norske nasjonalparker i sammenheng med vårt lands rekreasjonsspekter. En måte å se dette på er at vi trenger arealer med ulik tilretteleggingsgrad - fra bynære massebrukte friområder til store villmarksområder med mulighet for å oppleve ensomhet. Også innenfor nasjonalparkområdene er det ønskelig å planlegge med sikte på å sikre et bredt spekter av opplevelsesmuligheter. Særlig viktig blir det å få større kystområder og skogområder representert i vårt nasjonalparksystem.

Ved opprettelse og forvaltning av nasjonalparker og andre større verneområder er det viktig å analysere disse områdenes funksjon i forhold til opplevelsesspekteret. En vurdering i forhold til dette viser også hvor viktig det er å se nasjonalparkene i sammenheng med samfunn og arealer utenfor. For eksempel bør nærliggende tettsteder/turiststeder sikres tilstrekkelig areal til å dekke behovet for mer tilrettelagte friluftstyper, enten dette skjer i områder som holdes utenfor verneområdene eller innpasses i landskapsverneområder eller særskilte nasjonalparksoner. Ved dette kan en unngå tilretteleggingspress mot arealer som en ønsker å beholde uforstyrret.

Informasjon og vegledning

Formidling av kunnskaper om nasjonalparkområdene er en virksomhet som det er stor interesse for innen reiselivet og som lar seg forene med formålet med parkene. Etablering av informasjonssentra og organisering av turer med naturfaglig godt kvalifiserte guider er eksempel på slik virksomhet. Slike tiltak kan øke opplevelsesmulighetene, virke holdningsskapende og gi mulighet for økt kanalisering av ferdsel og annen bruk.

Etablering av informasjonssentra er et viktig, men ressurskrevende tiltak i denne sammenheng. En bør ta sikte på å dekke opp de viktigste nasjonalparkene enten med egne sentra eller gjennom sentra der det gis informasjon om flere nasjonalparker. Informasjon om nasjonalparker bør også kunne utgjøre en viktig del i større regionale sentra som dekker hele det miljøvernfaglige spekter. Dette vil kanskje være den kategori som det blir satset

mest på de nærmeste år.

Behovet for lokale tiltak knyttet til den enkelte park må nok i svært mange tilfeller dekkes ved mindre utstillinger ol. i samarbeid med turisthytter, aktivitetsentra, leirskoler, organisasjoner mv. Vandringer under ledelse av naturkyndige guider kan være et annet godt tiltak i enkelte områder. Deltakerne bør ved dette både lære om naturen og rett oppførsel i naturen. Som alternativ til dette kan det legges opp spesielle naturstier der den enkelte følger en håndbok som gir den samme typen informasjon.

Arbeidet med å dekke det store behovet for informasjon vil temmelig sikkert være begrenset av tilgangen på penger til dette formålet i overskuelig framtid. Nytenkning med hensyn til organisering av informasjons- og vegledningsarbeidet er derfor nødvendig for å kunne dekke en så stor del av behovet som mulig.

VEDLEGG

P R O G R A M

**FAGSEMINAR:
VILLREIN, FRILUFTSLIV OG MOTORFERDSEL
I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE**

ONSDAG 21. OG TORSDAG 22. FEBRUAR 1990

EIKEN HOTELL OG FERIESENTER

HÆGEBOSTAD, VEST-AGDER

ARRANGØR:

**SAMORDNINGSUTVALET FOR VERNEPLANARBEIDET
I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE**

onsdag 21. februar: MØTELEIAR: Arild R. Syvertsen

Del 1: VILLREINFORVALTNING

11.00 - 11.05	OPNING v/Arild R. Syvertsen, naturforvaltar i Vest-Agder
11.05 - 11.40	VILLREINBIOLOGI v/Per Espen Fjeld, viltforvaltar i Vest-Agder
11.40 - 12.15	LEVEKÅR FOR VILLREINEN I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE v/Helge Lyngstad, viltforvaltar i Aust-Agder
12.15 - 12.50	HOVEDUTFORDRINGAR FOR VILLREINFORVALTNINGA I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE v/Fjeld
12.50 - 13.20	ORDSKIFTE
13.30 - 14.30	LUNSJ

Del 2: KONKURERANDE AREALBRUK

14.30 - 15.05	NORSK STI- OG LØYPEPLAN - TILTAK I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE v/Jan-Petter Hubert Hansen, prosjektgruppa for utarbeidelse av norsk sti- og løypeplan, del 1, Direktoratet for naturforvaltning.
15.05 - 15.40	FRILUFTSLIV I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE v/Leif Solheim, Stavanger turistforening
15.40 - 16.15	JAKT OG FISKE I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE v/Carl Erik Kilander, skogforvalter, Sørlandet skogforvaltning
16.15 - 17.00	Kaffepause
17.00 - 17.45	MOTORFERDSEL I SETESDAL-RYFYLKEHEIENE v/Sigurd Anders Svalestad, naturvern- og friluftskonsulent i Aust-Agder
17.45 - 19.00	ORDSKIFTE OG OPPSUMMERING v/Syvertsen
19.30	MIDDAG

Villrein-kåseri ved sekretær for Setesdal-Ryfylke villreinnemnd, Lars Arne Bay, ca. kl. 21.30.

torsdag 22. februar: MØTELEIAR: PER FRØYLAND PALLESEN

Del 3: KONFLIKTLØYSING

07.00 - 08.00	FROKOST
08.00 - 08.35	VERNEPLANARBEIDET I HEIOMRÅDET SETESDAL- RYFYLKE v/Bjørn Vikøyr, sekretær for samordningsutvalet for verneplan i området
08.35 - 09.10	KONFLIKTAR MELLOM VILLREIN OG FOTTURISME v/Odd Rønningen, viltforvaltar i Rogal- land
09.10 - 09.25	PAUSE
09.25 - 10.10	KONFLIKTAR MELLOM VILLREIN - MOTORFERD- SEL v/Lyngstad
10.10 - 10.45	ERFARINGER FRÅ FORVALTNINGA AV HARDAN- GERVIDDA NASJONALPARK v/Stein Byrkje- land, Vestlandet skogforvaltning
10.45 - 11.20	KVA KRAV STILLER OMSYNET TIL VILLREINEN TIL EIN VERNE- OG FORVALTNINGSMODELL FOR SETESDAL-RYFYLKEHEIENE v/Rønningen
11.20 - 12.30	KONFLIKTLØYSING - ordskifte, oppsumme- ring og avslutning v/Per F. Pallesen, konst. fylkesplansjef i Rogaland
12.30 - 13.30	LUNSJ
- - - - -	
13.30 - 15.30/16.00	MØTE I SAMORDNINGSUTVALET

ADRESSELISTE FOR RAPPORT FRÅ SEMINAR 21. - 22. FEBRUAR 1990

Deltakarar:

Rogaland fylkeskommune	Per Frøyland Pallesen (I)	P. b. 130	4001 STAVANGER
Fylkesmannen i Rogaland	Audun Steinnes	P. b. 59	4001 STAVANGER
Fylkesmannen i Rogaland	Odd Rønningen (I)	P. b. 59	4001 STAVANGER
Aust-Agder Fylkeskommune	Anders Fosseli	Fylkeshuset	4800 ARENDAL
Fylkesmannen, Aust-Agder	Sigurd Anders Svalestad (I)	Fylkeshuset	4800 ARENDAL
Fylkesmannen, Aust-Agder	Helge Lyngstad (I)	Fylkeshuset	4800 ARENDAL
Vest-Agder Fylkeskommune	Bjørn Hellem	V. Strandgt. 23	4611 KRISTIANSAND S
Vest-Agder Fylkeskommune	Per Leonard Nielsen	V. Strandgt. 23	4611 KRISTIANSAND S
Fylkeslandbruksktr., A-Agder	Gunnar Dag Tørrå	Fylkeshuset	4800 ARENDAL
Fylkesmannen, Vest-Agder	Arild R. Syvertsen (I)	her	
Fylkesmannen, Vest-Agder	Per Espen Fjeld (I)	her	
Fylkesmannen, Vest-Agder	Ole Johan Eik	her	
Fylkesmannen, Vest-Agder	Bjørn Vikøyrr	her	
Suldal kommune	John Jastrej		4230 SAND
Bykle kommune	Ola Mostøl		4694 BYKLE
Bykle kommune	Eivind Tryddal		4694 BYKLE
Valle kommune	Tarald Flateland		4690 VALLE
Bygland kommune	Ove Torland		4698 BYGLAND
Sirdal kommune	Finn Klausen		4440 TONSTAD
Kvinesdal kommune	Ola Torgersen		4480 KVINESDAL
Kvinesdal kommune	Kjell Førland		4480 KVINESDAL
Åseral kommune	Magne Haraldstad		4540 ÅSERAL
Åseral kommune	Roger Torsland		4540 ÅSERAL
Setesdal-Ryfylke villreinmemnd	Lars Arne Bay (I)		4240 SULDALSOSEN
Setesdal-Ryfylke villreinmemnd	Olav Hjorteland		4137 ÅRDAL
Setesdal austhei villreinmemnd	Eivind Mauland		4612 KRISTIANSAND S
Kristiansand og O. Turistfor.	Asbjørn Berg	Kirkegt. 22	4621 KRISTIANSAND S
Stavanger turistforening	Leif Solheim	N. Hovedgårdsv. 29 A	4005 STAVANGER
Statens skoger, Sørlandet	Carl Erik Kiland (I)	Jernbaneveien	4612 KRISTIANSAND
Statens skoger, Sørlandet	Jon Haugen	Tordenskioldsgt. 11	4694 BYKLE
Statens skoger, Vestlandet	Stein Byrkjeland (I)	Øvsttunv. 19a	5050 NESTTUN
Dir. for naturforvalt.	Jan-Petter Hubert Hansen	Tungasletta 2	7004 TRONDHEIM
DNT	Erik Nesse	P. b. 1963 Vika	0125 OSLO 1

Andre:

Fylkesmannen i Oppland	Dagfinn Claudius (I)	Kirkegt. 72	2600 LILLEHAMMER
Fylkesmannen, Aust-Agder	Kari Guttormsen	Fylkeshuset	4800 ARENDAL
Aust-Agder Fylkeskommune	Fred Stranger	Fylkeshuset	4800 ARENDAL
Aust-Agder Fylkeskommune	Turid Ann Bringsverd	Fylkeshuset	4800 ARENDAL
Aust-Agder Fylkeskommune	Helge Røed	Fylkeshuset	4800 ARENDAL
Vest-Agder JFF	Gunnar Rostveit	Moseidjord	4700 VENNESLA
Hægebostad kommune	Rådmannen		4595 TINGVATN
Forsand kommune			4110 FORSAND
Hjelmeland kommune	Haldis Nilsen		4130 HJELMELAND
Gjesdal kommune		Rettedalen 1	4330 ÅLGÅRD
Odda kommune			ODDA
Vinje kommune			3890 YTRE VINJE
Tokke kommune			3880 DALEN
Miljøvernnavd. Hordaland	Viltforvalteren	P.b. 106	5001 BERGEN
Miljøvernnavd. Telemark	Viltforvalteren	P.b. 287	3701 SKIEN
Dir. for naturforvaltning		Tungasletta 2	7004 TRONDHEIM